

Mula madhyamaka karika

The Fundamental Wisdom of the Middle Way

by
Arya Nagarjuna

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

ความสงบแห่งสมมุติทั้งปวง และ ความสงบแห่งสังขาร

คือ ความสุขและสันติ

ไม่มีธรรมใดเลยที่แสดงโดยพระพุทธองค์

ไม่ว่าเวลาใด, ณ ที่ใด หรือ แก่บุคคลใด

Mula madhyamaka karika

The Fundamental Wisdom of the
Middle Way

by Arya Nagarjuna

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

Dhammaintrend ร่วมเผยแพร่และแบ่งปันเป็นธรรมทาน

สารบัญ

1.พิจารณาเรื่อง เหตุ และ ปัจจัย.....	1
2.พิจารณาเรื่อง ปรากฏการณ์.....	5
3.พิจารณาเรื่อง ความรู้สึกทางอายตนะ.....	12
4.พิจารณาเรื่อง ชั้นร้ห้า.....	14
5.พิจารณาเรื่อง ธาตุ.....	16
6.พิจารณาเรื่อง ความอยาก และ ผู้อยาก.....	19
7.พิจารณาเรื่อง การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และ ดับไป.....	22
8.พิจารณาเรื่อง กิริยา และ ผู้มีกิริยา.....	30
9.พิจารณาเรื่อง สิ่งที่มีอยู่ก่อน.....	34
10.พิจารณาเรื่อง ไฟ และ เชื้อไฟ.....	37
11.พิจารณาเรื่อง จุดเริ่มต้น และ จุดสิ้นสุด.....	41
12.พิจารณาเรื่อง ความทุกข์.....	43
13.พิจารณาเรื่อง สังขารธรรม.....	46
14.พิจารณาเรื่อง ผัสสะ.....	48
15.พิจารณาเรื่อง ตัวตนอันเป็นแก่นแท้.....	50
16.พิจารณาเรื่อง การผูกมัด.....	53
17.พิจารณาเรื่อง กรรม และผลของกรรม.....	56

18.พิจารณาเรื่อง ตัวตนอันถาวร(อาตมัน)และ ปรากฎการณ์.....	64
19.พิจารณาเรื่อง เวลา.....	67
20.พิจารณาเรื่อง การถึงพร้อมกัน.....	69
21.พิจารณาเรื่อง การก่อเกิดขึ้น และการเสื่อมสลายไป.....	74
22.พิจารณาเรื่อง พระตถาคต.....	80
23.พิจารณาเรื่อง ความหลงผิด.....	84
24.พิจารณาเรื่อง อริยสัจสี่.....	90
25.พิจารณาเรื่อง นิพพาน.....	100
26.พิจารณาเรื่อง กระแสปฏิบัติสมุปปาท.....	106
27.พิจารณาเรื่อง ความเห็น.....	109

คำปรารภ

สำหรับผู้รู้จักท่านนาถารชุน คงมีต้องบอกว่างานชิ้นนี้ของท่านมีความสำคัญอย่างไร แต่สำหรับผู้ที่ไม่เคยรู้จักท่าน หากอ่านด้วยจิตที่ปราศจากทิฐิมานะแล้ว ย่อมจะมองเห็นอะไรบางอย่างในความเป็นจริง ในสิ่งที่ท่านพยายามจะแสดงให้เราเข้าใจ

มันเป็นการยากมากที่จะอธิบายสิ่งที่นอกเหนือสมมุติ นอกเหนือการปรุงแต่ง ด้วยภาษาอันเป็นสมมุติ เป็นการปรุงแต่ง และนี่คือปัญหาใหญ่ที่ทำให้คนเราไม่สามารถเห็นแจ้งในสัจธรรมที่แท้จริงอันละเอียดลึกซึ้งได้ แม้บางคนอาจจะได้ฟังการกล่าวถึงสัจธรรมมากมายนานจากหนังสือ หรือจากบุคคล แต่นั่นก็หาได้รู้ไม่เลยว่า มันเป็นเพียงสมมุติ ที่ไม่ใช่สัจธรรมอย่างแท้จริง

หนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้พยายามถอดความให้สื่อได้ใกล้เคียง และสามารถชี้ถึงสัจธรรมได้ ให้มากที่สุด แต่นั่นมันก็เป็นสิ่งที่ยากยิ่งและน่าท้อถอยยิ่งนัก

ฉะนั้น ผู้อ่านที่มีได้เปิดใจพอ และมากไปด้วยทิฐิมานะ จึงไม่เหมาะกับการอ่านหนังสือเล่มนี้เลย ส่วนผู้ที่ไม่หลงว่าตนเก่งตนฉลาด หรือ ตนไม่เก่งตนไม่ฉลาด นั่นล่ะคือผู้ที่เหมาะสม จะได้ประโยชน์

ขออนุโมทนา

ชยธรมุโณ ภิกขุ

ข้าฯขอนอบน้อมแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้ทรงพระมหากรุณา สั่งสอนพระสัทธรรมอันแท้จริงไว้
อันสามารถนำไปสู่ การละวางความเห็นทั้งปวงได้โดยสิ้นเชิง

1. Examination of Causal Condition

พิจารณาเรื่อง เหตุ และ ปัจจัย

- 1.) ไม่ว่า ณ.ที่ไหน ณ. เวลาใด
ไม่มีสิ่งใดเลย ที่เกิดขึ้นได้โดยตัวมันเอง
เกิดขึ้นจากสิ่งอื่น , เกิดขึ้นจากตัวมันเองและสิ่งอื่นร่วมกัน
หรือ เกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุ
- 2.) มีปัจจัยเพียงสี่อย่างเกี่ยวข้องข้องในการเกิดขึ้นของสรรพสิ่ง คือ
เหตุอันเหมาะสม ปัจจัยเกื้อหนุน ปัจจัยกระตุ้นให้เกิด
และ ปัจจัยหลัก , มิได้มีปัจจัยที่ห้า อันใดอีก
- 3.) ในเหตุปัจจัยทั้งสิ้น
มันมิได้มีแก่นสารแห่งความเป็นตัวตนที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ
เมื่อสิ่งนั้นมีได้มีแก่นสารแห่งความเป็นตัวตนที่แท้จริง
มันจึงไม่สามารถมีความสัมพันธ์ที่แท้จริงระหว่างกันได้
- 4.) มันจึง มิได้มีเหตุ ที่ประกอบด้วย ปัจจัย
มิได้มีเหตุ ที่ไม่ประกอบด้วย ปัจจัย

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

มิได้มีปัจจัย ที่ประกอบด้วย เหตุ

มิได้มีปัจจัย ที่ไม่ประกอบด้วย เหตุ

5.) สรรพสิ่งเกิดขึ้นจากปัจจัย

แต่ ถ้าหากมันมิได้มีการเกิด

ปัจจัย จะมีไม่ใช่ “ไม่ใช่ปัจจัย” หรือหรือ?

6.) มันมิได้มีปัจจัยของ สิ่งที่มีอยู่จริง

หรือมีปัจจัยของ สิ่งที่ไม่ได้มีอยู่จริง

แล้ว สิ่งที่มีได้มีอยู่ จะมีปัจจัยได้อย่างไร?

และหาก บางสิ่งมีอยู่ มันจะอาศัยปัจจัยหรือไม่?

7.) หากมันมิได้มี สิ่งที่มีอยู่จริง

หรือ มิได้มี สิ่งที่ไม่มีอยู่

หรือ มิได้มี สิ่งที่ทั้งมีอยู่และมิได้มีอยู่

แล้วมันจะมีสิ่งที่เป็นเหตุได้อย่างไร?

และหากมันมีสิ่งที่เป็นเหตุ ,มันจะเป็นเหตุของสิ่งใดกัน?

8.) หากมีปรากฏการณ์ที่มิได้อาศัยเหตุปัจจัย

ทำไมเราจึงพูดถึง การอาศัยเหตุปัจจัย อยู่เสมอ?

- 9.) หากสรรพสิ่ง มิได้เริ่มต้น การมีอยู่
มันก็สามารถ สิ้นสุด การมีอยู่ ได้
หากสรรพสิ่ง มิได้เริ่มต้น การมีอยู่
แล้วมันจะมี สิ่งที่เป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิด ได้อย่างไร?
หากสรรพสิ่ง สิ้นสุด การมีอยู่
แล้วมันจะเป็น เหตุและปัจจัย ของสิ่งอื่น ได้อย่างไร?
- 10.) หากสรรพสิ่ง มิได้มี แก่นแท้แห่งความเป็นตัวตนที่แท้จริง
ดังนั้น มันก็มิได้มีอยู่ อย่างแท้จริง
และในกรณีนี้ที่กล่าวว่า “นี่คือ เหตุและปัจจัยของสิ่งนั้นๆ”
มันก็ไร้ความหมาย
- 11.) ผลมีอาจจะพบได้ภายใน ตัวเหตุหนึ่ง หรือ ตัวปัจจัยหนึ่ง
หรือพบได้ภายใน ตัวเหตุทั้งหมด หรือ ตัวปัจจัยทั้งหมด
แล้วสิ่งที่ไม่พบภายในตัวมัน
จะสามารถเกิดขึ้นจากตัวมันได้อย่างไร?
- 12.) หากผลเกิดขึ้นจากเหตุและปัจจัย
โดยที่มันมิได้มีมาอยู่ก่อน
เช่นนั้นแล้ว มันจะไม่สามารถเกิดขึ้นโดย

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยได้เลยหรือ?

13.) หากผลถูกสร้างขึ้นโดย ปัจจัย

แต่ปัจจัย ก็มีใช้สิ่งที่สามารถสร้างตัวมันเองได้

แล้ว ผลมันจะมีมาได้อย่างไรกัน?

14.) ดังนั้น ผลจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากเหตุและปัจจัย

หรือ เกิดขึ้นได้โดย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย

หากมันมิได้มีผล ไม่ว่าจะโดยกรณีใดก็ตาม

แล้วมันจะมี เหตุ หรือ ปัจจัย ได้อย่างไร?

-----

2. Examination of Happening

พิจารณาเรื่อง ปรากฏการณ์

- 1.) ชื่อว่า ปรากฏการณ์ที่ได้เกิดขึ้นไปแล้ว
ย่อมนิไซ สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นอยู่
ชื่อว่า ปรากฏการณ์ที่ยังมิได้เกิด
ย่อมนิไซ สิ่งที่กำลังเกิดขึ้น เช่นกัน
ชื่อว่า กำลังเกิดขึ้น ย่อมมิได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไปแล้ว
หรือ เป็นสิ่ง ที่ยังมีได้เกิด
แล้วเช่นนั้น มันจะไม่หมายความว่า มิได้มีปรากฏการณ์ใด
สามารถเกิดขึ้นได้ หรือหรือ ?

- 2.) ชื่อว่า ปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น
มันย่อมอยู่ในกระบวนการที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันขณะนี้
ส่วนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นไปแล้ว และ ปรากฏการณ์ที่ยังไม่เกิด
ก็มิได้อยู่ในกระบวนการที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันขณะนี้

- 3.) การเกิดขึ้นของ ปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันขณะนี้
จะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ได้อย่างไร

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

ถ้ามันมิได้มีโอกาสเกิดขึ้นแม้แต่นิดเดียว
แล้วปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันขณะ
จะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

4.) ปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันขณะ
มันมิได้เกิดขึ้นจริง

แต่มันเพียงดูเหมือนกับว่า ปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นนั้น
กำลังเกิดขึ้นอยู่จริงๆ

5.) หากว่า ปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันขณะนั้น
กำลังเกิดขึ้นอยู่จริงๆ

ถ้าเช่นนั้น ในการเกิดขึ้นของ ปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นใน
ปัจจุบันขณะนั้น

มันก็ต้องมีสองปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่พร้อมๆกัน คือ
การปรากฏของสิ่งซึ่งกำลังเกิดขึ้นอยู่
และ ปรากฏการณ์ของสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นอยู่นั้น

6.) หากว่ามันมีปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นสองปรากฏการณ์
ดังนั้น มันก็ต้องมี ตัวกระทำปรากฏการณ์ สองสิ่งด้วย
เพราะว่า ปรากฏการณ์ไม่สามารถ เกิดขึ้นได้ โดยปราศจาก

ตัวกระทำปรากฏการณ์

- 7.) หากเราไม่สามารถกล่าวได้ว่า ปรากฏการณ์สามารถเกิดขึ้นได้
โดยปราศจาก ตัวกระทำปรากฏการณ์
เช่นนั้นแล้ว เมื่อไม่ได้มีปรากฏการณ์อันใดเกิด
แล้วมันจะมี ตัวกระทำปรากฏการณ์นั้น ได้อย่างไร ?
- 8.) เมื่อตัวกระทำ มิได้กำลังกระทำ ปรากฏการณ์อยู่
สิ่งที่มีได้เป็นตัวกระทำ ก็ไม่สามารถกระทำปรากฏการณ์ได้ ,
แล้วจะมีสิ่งใดอีกเล่านอกจาก สองสิ่งนี้
ที่จะกระทำปรากฏการณ์นั้น
- 9.) หากไม่มีปรากฏการณ์ใดเกิดขึ้น
มันก็ไม่สามารถมี ตัวกระทำปรากฏการณ์ เกิดขึ้นได้
และเมื่อไม่มี ตัวกระทำปรากฏการณ์
เราก็ไม่สามารถพูดได้ว่า ตัวกระทำปรากฏการณ์ ได้เกิดขึ้น
- 10.) บางคนที่คิดว่า ตัวกระทำปรากฏการณ์ ได้เกิดขึ้น
มักจะคิดว่า ที่นั้นมี ตัวกระทำปรากฏการณ์ อยู่แล้ว
แม้ว่า มิได้มีสิ่งใดเกิดขึ้น

- 11.) หาก ตัวกระทำปรากฏการณ์ ได้เกิดขึ้น
ดังนั้น เราก็จะมี สองปรากฏการณ์ เกิดขึ้น คือ
หนึ่ง การเกิดขึ้นของ ตัวกระทำปรากฏการณ์
สอง การเกิดขึ้น ของปรากฏการณ์นั้นๆ
- 12.) สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันขณะ
จะมีได้เริ่มต้นที่ สิ่งที่ได้เกิดขึ้นจบไปเรียบร้อยแล้ว
และก็มีได้เริ่มต้นที่ สิ่งที่ยังมิได้เกิดขึ้น
และก็มีได้เริ่มต้นที่ สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นอยู่
แล้วเช่นนั้น จุดใดเล่า ที่จะเป็นจุดเริ่มต้น
ของสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันขณะนั้น
- 13.) เราไม่สามารถจะพบ จุดเริ่มต้น
ของสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันขณะได้
ในสิ่งที่ได้เกิดขึ้นไปก่อนเรียบร้อยแล้ว
และไม่สามารถพบได้ ในสิ่งที่ยังมิได้เกิดขึ้น
แล้วเช่นนั้น มันอยู่ ณ.ที่ใดกัน
- 14.) เราสามารถแยกได้ระหว่าง สิ่งที่ได้เกิดขึ้นไปเรียบร้อยแล้ว
กับ สิ่งที่กำลังเกิดขึ้น กับ สิ่งที่ยังมิได้เกิดขึ้น

2. พิจารณาเรื่อง ปรากฎการณ์

แต่เราไม่สามารถจะพบ จุดเริ่มต้นของ สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ใน
ปัจจุบันขณะนั้นได้ ไม่ว่า ณ.ที่ใด

15.) ตัวกระทำปรากฏการณ์ มิได้เป็นสิ่งที่คงอยู่
ทั้งสิ่งที่มีได้เป็นตัวกระทำปรากฏการณ์ ก็มีได้คงอยู่
นอกเสียจาก ตัวกระทำปรากฏการณ์
และ สิ่งที่มีได้เป็นตัวกระทำปรากฏการณ์
แล้วจะมีอะไรอีกในที่นั้น ที่จะคงอยู่

16.) ความเห็นที่ว่า มีตัวกระทำปรากฏการณ์ที่คงอยู่ นั้น ไร้สาระ
เพราะ การมีบางสิ่งที่เป็นตัวกระทำปรากฏการณ์ โดยปราศจาก
การปรากฏของปรากฏการณ์ ย่อมเป็นไปได้

17.) ปรากฏการณ์บางสิ่งที่เกิดขึ้น มิได้หยุดการเกิดขึ้น
เพราะ มันกำลังเกิดอยู่ ,
หรือเพราะ มันได้เกิดขึ้นเรียบร้อยแล้ว
หรือเพราะ มันยังมีได้เกิดขึ้น
การอุบัติขึ้น ก็เหมือนกับ การเริ่มต้นที่จะเกิดขึ้น
และการที่ กำลังได้เกิดขึ้นเรียบร้อยแล้ว
ก็เหมือนกับ การ(กำลัง)สิ้นสุดการเกิดขึ้น

18.) มันไร้สาระที่จะกล่าวว่า

ตัวกระทำปรากฏการณ์ ก็เหมือนกับ ตัวปรากฏการณ์
หรือกล่าวว่า ตัวกระทำปรากฏการณ์ นั้นต่างจาก
ตัวปรากฏการณ์

19.) หาก ตัวกระทำปรากฏการณ์ นั้นเหมือนกับ ตัวปรากฏการณ์
ผู้แสดง และ การแสดง ; ผู้กระทำ และ การกระทำ ก็จะเป็นสิ่ง
เดียวกัน

20.) แต่หาก ตัวกระทำปรากฏการณ์ นั้นต่างจาก ตัวปรากฏการณ์
ดังนั้น มันก็จะกลายเป็นว่า มันสามารถมี
ตัวกระทำปรากฏการณ์ ได้โดยปราศจากปรากฏการณ์
และสามารถมี ปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นได้โดยปราศจาก
ตัวกระทำ

21.) หากทั้งตัวผู้กระทำปรากฏการณ์ และ ตัวปรากฏการณ์
ล้วนไม่ใช่สิ่งเดียวกัน และ ไม่ใช่ทั้ง สิ่งที่แตกต่างกัน
แล้ว เราจะเข้าใจมันอย่างไร ?

22.) เมื่อปรากฏการณ์บางอย่างเกิดขึ้น

2. พิจารณาเรื่อง ปราบกฏการณั

มันไม่ได้มีเหตุให้เกิดขึ้น โดยตัวของมันเอง
เพราะว่า มันมิได้มีอยู่มาก่อนที่มันจะเกิดขึ้น
ดังนั้น ในความเป็นจริง มันมีปราบกฏการณัใดเกิดขึ้นจริงๆหรือ ?

23.) สิ่งที่เกิดขึ้น ไม่ได้แสดงตัวของมันเองในปราบกฏการณัอื่น-
ที่ไม่ใช่ ปราบกฏการณั ที่มันจะแสดงตัวของมัน
สิ่งที่เกิดขึ้น ไม่สามารถแสดงตัวของมันในสองปราบกฏการณัที่
แตกต่างกัน

24.) ปราบกฏการณั ของตัวกระทำที่มีอยู่จริง จึงมิได้เกิดขึ้น
ไม่ว่าจะ ในอดีต อนาคต หรือปัจจุบัน
และปราบกฏการณั ของตัวกระทำที่มีอยู่จริง ก็มิได้เกิดขึ้น
ไม่ว่าจะ ในอดีต อนาคต หรือ ปัจจุบันเช่นกัน

25.) ดังนั้น ไม่ว่า ปราบกฏการณัของตัวกระทำที่มีอยู่จริง
หรือ ปราบกฏการณัของตัวกระทำที่ไม่มีอยู่จริง
ก็ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ ทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน
ดังนั้น ตัวปราบกฏการณั ตัวกระทำปราบกฏการณั และ
ปราบกฏการณัที่ได้ผ่านไปแล้ว จึงล้วนแต่เป็น สิ่งที่มีอยู่จริง

-----

3. Examination of Senses

พิจารณาเรื่อง ความรู้สึกทางอายตนะ

- 1.) การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรับรส การสัมผัส
และความรู้สึกนึกคิด คือ ความรู้สึกทางอายตนะทั้งหก
ซึ่งวัตถุที่ถูกรับรู้ คือ สิ่งที่ถูกเห็นได้ สิ่งที่ถูกได้ยินได้
และ อื่นๆ ตามลำดับ

- 2.) การเห็นนั้น ไม่สามารถเห็นตัวมันเองได้
แล้วสิ่งที่ไม่สามารถเห็นตัวมันเองได้ จะเห็นสิ่งอื่นได้อย่างไร ?

- 3.) ตัวอย่างของไฟ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์หนึ่ง ที่มันมิได้เกิดขึ้นจริง
ก็ใช้อธิบาย การเห็นได้เช่นเดียวกัน
เพราะมันถูกปฏิเสธโดยเรื่อง ปรากฏการณ์ที่เกิดไปแล้ว
ปรากฏการณ์ที่ยังไม่เกิด และ ปรากฏการณ์ที่กำลังเกิด

- 4.) ในขณะที่ไม่อาจเห็น ในสิ่งเล็กที่สุดได้
มันก็ย่อมไม่มีอาการของการเห็นเกิดขึ้น และย่อมไม่มีผู้เห็น
แล้วจะบอกว่า เห็นการเห็น หรือ ตาเป็นผู้เห็น ได้อย่างไร ?

3. พิจารณาเรื่อง ความรู้สึกทางอายตนเอง

- 5.) การเห็น โดยตัวมันเองแล้ว มิได้เห็น
การไม่เห็น โดยตัวมันเองแล้ว ก็มีให้เห็น
เมื่อมี การเห็น จึงจะมี ผู้เห็น
- 6.) หากไม่วาง การเห็น มันย่อมไม่มี ผู้เห็น
และในการวาง การเห็น มันก็ย่อมไม่มี ผู้เห็น คงอยู่
หากไม่มี ผู้เห็น แล้วมันจะมีสิ่งที่ถูกเห็น
และ การเห็น ได้ที่ไหน ?
- 7.) เหมือนกับที่กล่าวกันว่า ลูกเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัย แม่ และ พ่อ
เช่นเดียวกัน ความรู้สึกทางตา เกิดขึ้น โดยอาศัย ตา และ รูป
- 8.) เพราะว่า มันมิได้มี สิ่งที่ถูกเห็น และ มิได้มี การเห็น
และ ความรู้สึกอีกสี่อย่าง ก็มีได้เช่นกัน
แล้วมันมีการยึดติดในรูป เสียง ....ได้อย่างไร ?
- 9.) และควรจะพิจารณาให้เข้าใจต่อด้วยว่า ตัวอย่างของการเห็น
นั้น ก็ใช้อธิบาย การได้ยิน และอื่นๆ ได้ในการทำงานเดียวกัน
-

4. Examination of Aggregates

พิจารณาเรื่อง ขันธ์ห้า

- 1.) นอกขอบเขตของ เหตุแห่งรูป รูปก็มีอาจัญญ์รับรู้ได้
นอกขอบเขตของ รูป เหตุแห่งรูป ก็ไม่ปรากฏ
- 2.) หากว่า นอกขอบเขตของ เหตุแห่งรูป มีรูปอยู่
มันก็ย่อมกลายเป็นว่า มี รูป โดยปราศจากเหตุ
ซึ่งมันไม่มีที่ใด ที่มีวัตถุที่ไม่เกิดจากเหตุ
- 3.) หากว่า เหตุแห่งรูป มีอยู่ภายนอกขอบเขตแห่งรูป
มันก็ย่อมกลายเป็นว่า มีเหตุ โดยไม่มีผล
ซึ่ง เหตุที่ปราศจากผล มันไม่มีอยู่
- 4.) หากรูปมีอยู่ เหตุแห่งรูป ย่อมไม่คงอยู่
หากรูป มิได้มีอยู่ เหตุแห่งรูปย่อมคงอยู่ได้
- 5.) รูปที่ปราศจากเหตุ ย่อมเป็นไปไม่ได้ และ ไม่มีทางคงอยู่ได้
ดังนั้น จงอย่าได้คิดถึงเรื่องรูปเลย(มันเป็นสิ่งที่ลวงหลอก)

- 6.) การกล่าวว่ “ ผลนั้นเหมือนกับเหตุ ” เป็นสิ่งเหลวไหล
การกล่าวว่ “ ผลนั้นไม่เหมือนกับเหตุ ” ก็เป็นสิ่งเหลวไหล
- 7.) เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และทุกๆสิ่ง
ก็เหมือนกับกรณีของรูป ในทุกๆแง่มุม
- 8.) เมื่อข้อพิสูจน์ได้กระทำบนพื้นฐานของเรื่องสุญญตา
หากบางคนต้องการจะได้แย้ง
คำโต้แย้งนั้นย่อมตกไป เพราะมันจะเป็นการสันนิษฐานล่วงหน้า
ในสิ่งที่ถูกพิสูจน์ (เพราะต้องสันนิษฐานว่ามี ในสิ่งที่ไม่มีไว้ก่อน)
- 9.) เมื่อการอธิบายได้กระทำโดยเรื่องสุญญตา
ใครก็ตามที่จะพบข้อผิดพลาดในมัน
นั้นย่อมไม่ใช่ข้อผิดพลาด
เนื่องเพราะ การจับผิดใดๆ จะเป็นการสันนิษฐานล่วงหน้าในสิ่ง
ที่ถูกพิสูจน์เช่นกัน
-

5. Examination of Elements

พิจารณาเรื่อง ธาตุ

- 1.) ก่อนจะเป็นสิ่งที่มีลักษณะจำเพาะ ที่เรียกว่า ที่ว่าง นั้น
ย่อมจะไม่มี ที่ว่าง มาก่อน แม้สักเล็กน้อย
หากมันมีเช่นนั้น มันย่อมเป็นเรื่องเหลวไหล
เพราะจะกลายเป็นว่า มันมีที่ว่างอีกชนิด ที่ปราศจากลักษณะ
จำเพาะ (ธาตุทั้งหก คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่ว่าง ธาตุรู้)
(Six Elements : Earth, water, wind, fire, space, consciousness)
- 2.) สิ่งที่ไม่มีลักษณะจำเพาะ ย่อมไม่มีอยู่
และหากเมื่อ ไม่มีสิ่งใด ที่ไม่มีลักษณะจำเพาะ
แล้ว ลักษณะจำเพาะนั้น เกิดขึ้นมาได้อย่างไร, ตอนไหน ?
- 3.) ลักษณะจำเพาะ ย่อมไม่ใช่ลักษณะของ สิ่งที่ไม่มีลักษณะ
และย่อมไม่ใช่ลักษณะ ของสิ่งที่มีลักษณะจำเพาะอันอื่น
และย่อมไม่ใช่ลักษณะของสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ทั้งสองสิ่งนี้
- 4.) เมื่อไม่มี ลักษณะจำเพาะ

สิ่งหนึ่งที่จะมีลักษณะ ก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้
และเมื่อสิ่งที่มีลักษณะ เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้
ลักษณะจำเพาะเอง ก็เป็นสิ่งที่มิได้มีอยู่

- 5.) เช่นนั้น สิ่งที่มีลักษณะ จึงมิได้มีอยู่
และ ลักษณะจำเพาะ ก็มิได้มีอยู่
ซึ่งรวมถึง มันมิได้มี สิ่งอื่นที่นอกเหนือ สิ่งที่มีลักษณะ หรือ
ลักษณะจำเพาะ ด้วย
- 6.) หาก สิ่งที่เป็นธาตุแท้(คือมีคุณลักษณะที่จำเพาะ) ไม่มีอยู่
แล้ว ความไม่มีอยู่ นั้น จะเป็นของสิ่งใด
นอกจาก ความมีอยู่ และ ความไม่มีอยู่
แล้วใครเล่าจะเข้าใจ ความแตกต่างระหว่าง
สิ่งที่มีอยู่ และ สิ่งที่ไม่มีอยู่
- 7.) ดังนั้น ที่ว่าง จึงไม่ใช่ทั้ง สิ่งที่มีอยู่ และ สิ่งที่ไม่มีอยู่
มีลักษณะจำเพาะ หรือ ไม่มีลักษณะจำเพาะ
ซึ่งมันเป็นจริงเช่นเดียวกันหมด ในธาตุที่เหลือทั้งห้า
- 8.) คนเขลา ผู้มองเห็นสิ่งต่างๆ

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

ว่าเป็นเพียง สิ่งที่มีอยู่ หรือ สิ่งที่ไม่มีอยู่
ย่อมไม่สามารถเห็น สภาพความเป็นจริง
อันบริสุทธิ์ และ สงบเย็นได้

---

6. Examination of Desire and the Desirous One

พิจารณาเรื่อง ความอยาก และ ผู้อยาก

- 1.) หากผู้อยากที่ปราศจากความอยาก มีอยู่ก่อนความอยาก
ความอยาก ย่อมจะมีอยู่โดยขึ้นอยู่กับผู้อยาก
เมื่อ มีผู้อยาก ก็ มีความอยาก
- 2.) หากไม่มีผู้อยาก แล้วมันจะมีความอยากได้อย่างไร ?
ผู้อยากเองก็เช่นกัน
หากไม่มีความอยาก จะเป็นผู้อยากได้อย่างไร ?
- 3.) ความอยาก และ ผู้อยาก ไม่สามารถจะเกิดขึ้นพร้อมกัน
ซึ่งในกรณีนี้ ทั้งความอยาก และ ผู้อยาก
ย่อมจะไม่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน
- 4.) ในความเป็นปัจเจก มันย่อมไม่มีสิ่งอื่นเกิดร่วมพร้อมใน
ขณะเดียวกัน
และสิ่งทั้งหลาย ก็มีได้เกิดร่วมพร้อมกับตัวมันเอง

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

แต่หากมันมีความแตกต่างกัน

แล้ว มันจะสามารถเกิดพร้อมกันได้ได้อย่างไร ?

5.) หากในสิ่งเดียว มันมีการเกิดร่วมพร้อมกันได้
นั่น มันย่อมเกิดขึ้นโดยปราศจากความเกี่ยวข้องกัน
และหากในสิ่งที่แยกต่างหาก มีการเกิดร่วมพร้อมกันได้
มันก็ย่อมเกิดขึ้นโดยปราศจากความเกี่ยวข้องกัน

6.) หากสิ่งที่แยกต่างหาก เกิดร่วมพร้อมกันได้
แล้ว จะสามารถพิสูจน์ว่า
ความอยาก กับ ผู้อยาก เป็นสิ่งที่แยกต่างหากได้อย่างไร ?
หากมันเป็นเช่นนั้น มันย่อมเกิดร่วมพร้อมกันได้

7.) หาก ความอยาก และ ผู้อยาก กลายเป็นสิ่งที่แยกต่างหาก
แล้วทำไม เธอจินตนาการว่ามันเป็นสิ่งที่เกิดร่วมพร้อมกันแล้ว ?

8.) เนื่องจากมันมิได้พิสูจน์ว่า เป็นสิ่งที่แยกต่างหาก
หากเธอกล่าวว่ามันเป็นสิ่งที่เกิดร่วมพร้อมกัน
และเพื่อที่จะพิสูจน์ความเป็นสิ่งที่เกิดร่วมพร้อมกัน
เธอจะกล่าวว่ามันเป็นสิ่งที่แยกต่างหาก อีกหรือไม่ ?

9.) เนื่องจาก ธรรมชาติแห่งความแตกต่างกันนั้น
เป็นสิ่งที่ยังมีได้ถูกพิสูจน์
ธรรมชาติแห่งการเกิดร่วมพร้อมกัน ก็ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้
ในธรรมชาติของความแตกต่าง
เธอจะกล่าวว่า มันมีธรรมชาติแห่งการเกิดร่วมพร้อมกัน
หรือไม่ ?

10.) ดังนั้น จึงไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่า
ความอยาก และ ผู้อยาก
เกิดขึ้น ร่วมพร้อมกัน หรือ ไม่เกิดขึ้น ร่วมพร้อมกัน
และเช่นเดียวกับความอยาก
ไม่ว่าจะเป็น อารมณ์ หรือ กิเลสตัวใด
ทั้ง อารมณ์นั้น และ ตัวผู้กระทำ ก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่า
เกิดขึ้นร่วมพร้อมกัน หรือ ไม่เกิดขึ้นร่วมพร้อมกัน

-----

7. Examination of Arising, Enduring, and Ceasing

พิจารณาเรื่อง การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และ ดับไป

1.) หากมีการเกิด ถูกปรุงแต่งขึ้น

มันย่อมมีทั้งสามลักษณะเกิดขึ้น (เกิดขึ้น, ตั้งอยู่, ดับไป)

และหากการเกิด มิได้ถูกปรุงแต่งขึ้น

แล้วลักษณะจำเพาะทั้งสามนั้น จะปรากฏขึ้นได้อย่างไร ?

2.) ทั้งสาม (การเกิดขึ้น, ตั้งอยู่, ดับไป)

ย่อมไม่สามารถจะทำงานโดยแยกจากกัน เหมือนกับลักษณะ

จำเพาะของมันที่ถูกปรุงแต่งขึ้น

แต่มันจะรวมเป็นสิ่งเดียว ในขณะเดียวกัน ได้อย่างไร ?

3.) หาก การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป

มีลักษณะจำเพาะอื่นที่นอกเหนือจากที่ถูกปรุงแต่งขึ้น

มันย่อมมีปรากฏการณ์ซับซ้อนอย่างไม่รู้จบสิ้น

(การเกิด เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, การตั้งอยู่..., การดับ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป)

และหากมันไม่มีเช่นนั้น มันก็ไม่อาจจะถูกปรุงแต่งขึ้นได้

7. พิจารณาเรื่อง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

(สิ่งปรุงแต่งทั้งหลาย ล้วน เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป)

- 4.) คำโต้แย้ง : การเกิดขึ้นของ การเกิดขึ้น
ทำให้ การเกิดขึ้นอันหลัก เกิดขึ้น
การเกิดขึ้นของ การเกิดขึ้นอันหลัก
ทำให้ การเกิดขึ้นของการเกิดขึ้น เกิดขึ้นด้วย
- 5.) หากตามที่เราบอกว่า การเกิดขึ้นของการเกิดขึ้น
ทำให้ การเกิดขึ้นอันหลัก เกิดขึ้น
แล้ว เช่นนั้น สิ่งนี้, ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากการเกิดขึ้นอันก่อน
จะทำให้เกิดสิ่งนั้นเกิดขึ้น ได้อย่างไร ?
- 6.) หากตามที่เราบอกว่า สิ่งที่เกิดขึ้นจากการเกิดขึ้นอันหลัก
ทำให้ การเกิดขึ้นอันหลักเกิดขึ้น
แล้ว การเกิดขึ้นอันหลัก ทำให้สิ่งนั้นที่มันยังไม่ทันได้ทำให้เกิด
เกิดขึ้นได้อย่างไร ?
- 7.) และหาก สิ่งที่ยังไม่ทันได้เกิด สามารถทำให้สิ่งนั้น เกิดขึ้นได้
เธอก็ควรจะยอมรับว่า
สิ่งที่ร่วมอยู่ในกระบวนการของการเกิด

สามารถทำให้เกิดการเกิดซึ่งกันและกันได้

8.) คำโต้แย้ง : คล้ายกับตะเกียงเเนย ที่ส่องสว่างตัวมันเอง
เท่ากับส่องสว่างสิ่งอื่น

การเกิด ย่อมทำให้เกิดการเกิดทั้งของตนเอง ของสิ่งอื่น

9.) ตัวตะเกียงเเนย และ ที่ที่มันอยู่ ขณะนั้นมันมิได้มีความมืด
แล้ว ตะเกียงนั้นจะส่องสว่างอะไร ?

เพราะ การส่องสว่างนั้น คือ การขจัดซึ่งความมืด

10.) หากการเกิดขึ้นของตะเกียงเเนย มิได้สัมผัสกับความมืด
แล้วการเกิดขึ้นของตะเกียงเเนยนั้น จะขจัดความมืดได้อย่างไร ?

11.) หาก ตะเกียงเเนยขจัดความมืดได้ โดยไม่ต้องสัมผัสกับความมืด
ความมืดทั้งหลายในโลก ย่อมถูกขจัดไปด้วยตะเกียงอันนี้

12.) หากตะเกียงเเนย ส่องสว่างตัวมันเอง และ สิ่งอื่น
ความมืดย่อมปกคลุมตัวมันเอง และสิ่งอื่นได้ โดยไม่ต้องสงสัย

13.) การเกิดอันนี้ ที่ยังไม่ทันได้เกิด ทำให้ตัวมันเองเกิด ได้อย่างไร ?

7. พิจารณาเรื่อง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

และหากมันถูกทำให้เกิดได้จาก สิ่งหนึ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้ว
เมื่อได้เกิดขึ้นไปแล้ว,
แล้วอะไรเล่าที่จะเกิดอีกตรงนั้น ?

14.) การที่ได้เกิดแล้ว, การที่ยังไม่ทันได้เกิด
และสิ่งทั้งหลายที่อยู่กระบวนการในการเกิด
มิได้เกิดขึ้นเลยทั้งสิ้น
เช่นเดียวกับที่อธิบายไว้ใน เรื่องปรากฏการณ์
โดยนัยของ ปรากฏการณ์ที่เกิดไปแล้ว, ปรากฏการณ์ที่ยังไม่เกิด
และ ปรากฏการณ์ที่กำลังเกิด

15.) เมื่อมีการเกิด สิ่งที่อยู่ในกระบวนการเกิดก็มีขึ้น
แต่เมื่อมันไม่มีการเกิด
เราจะกล่าวได้อย่างไรว่า สิ่งที่อยู่ในกระบวนการเกิดนั้นขึ้นอยู่
กับการเกิด ?

16.) สิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นโดยต้องอาศัยสิ่งอื่น
สิ่งนั้น ย่อมมีความสงบสันติ เป็นแก่นแท้
ดังนั้น สิ่งที่อยู่ในกระบวนการเกิด และตัวการเกิดเอง
ล้วนสงบสันติในตัวมันเอง

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

- 17.) หากสิ่งที่ยังมีทันได้เกิด มีอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง
สิ่งนั้น ย่อมจะต้องเกิดขึ้น
แต่หากมันมิได้มีอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง
แล้วอะไรเล่า ที่สามารถจะเกิดขึ้นมาได้ ?
- 18.) หาก การเกิดนี้ ทำให้สิ่งที่อยู่ในกระบวนการเกิด เกิดขึ้น
แล้วการเกิดอะไร ที่จะทำให้การเกิดนั้น เกิดขึ้น ?
- 19.) หากมีการเกิดอันอื่น ที่ทำให้การเกิดอันนี้ เกิดขึ้น
มันย่อมมีปรากฏการณ์ซับซ้อนอย่างนับไม่ถ้วน
หากสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น โดยไม่ต้องมีการเกิด
เช่นนั้น ทุกๆสิ่งย่อมเกิดขึ้นได้โดยวิธีนี้
- 20.) มันไม่มีเหตุผลเพียงพอ สำหรับ
สิ่งที่อยู่ และสิ่งที่ไม่มีอยู่ จะเกิดขึ้น
เหมือนกับที่แสดงไว้ก่อน ใน บทที่ 1 โศลกที่ 6-7
- 21.) การเกิดขึ้น ของสิ่งที่อยู่ในกระบวนการของการดับ
ย่อมพึงดูไม่สมเหตุผล
และก็จะไม่เป็นเหตุเป็นผล หากจะกล่าวว่

7. พิจารณาเรื่อง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

สิ่งที่มีอยู่ คือ สิ่งที่มีได้อยู่ในกระบวนการของการดับ

22.) สิ่งที่ตั้งอยู่ไปแล้ว ย่อมไม่ได้ตั้งอยู่

สิ่งที่ยังไม่ได้ตั้งอยู่ ย่อมไม่ได้ตั้งอยู่

สิ่งที่อยู่^๑ในกระบวนการของการตั้งอยู่ ย่อมไม่ได้ตั้งอยู่

แล้วสิ่งที่มีได้เกิดขึ้น จะสามารถตั้งอยู่ได้อย่างไร ?

23.) การตั้งอยู่ของสิ่งที่อยู่ในกระบวนการดับ นั้น ไร้สาระ

และมันก็ไม่สมเหตุผลหากจะบอกว่า

สิ่งที่มีอยู่ คือ สิ่งที่มีได้อยู่ในกระบวนการของการดับ

24.) เมื่อ ธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายล้วนมีการแก่ และ ตาย

หากไม่มีการแก่และการตาย

แล้วสิ่งใดจะสามารถตั้งอยู่

25.) สำหรับการตั้งอยู่ ที่จะตั้งอยู่ได้โดยต้องอาศัยการตั้งอยู่อื่น หรือ

อาศัยตัวมันเอง นั้นเป็นสิ่งไร้สาระ

เช่นเดียวกับ การเกิดขึ้น ย่อมไม่สามารถเกิดขึ้น โดยตัวมันเอง

หรือ โดย การเกิดขึ้นอันอื่น

26.) สิ่งที่ได้ดับไปแล้ว ย่อมไม่ดับ

สิ่งที่ยังไม่ทันดับ ย่อมไม่ดับ

รวมถึงสิ่งที่อยู่ในกระบวนการของการดับ ย่อมไม่ดับ

แล้วอะไรละ ที่ดับ ?

แล้วสิ่งที่มีได้เกิดขึ้น จะดับได้อย่างไร ?

27.) การดับของสิ่งหนึ่ง คือ การตั้งอยู่ นี้พึงดูไร้สาระ

การดับของสิ่งหนึ่งที่มีได้ตั้งอยู่ ก็เป็นเรื่องไร้สาระเช่นกัน

28.) สภาวะหนึ่งของสิ่งหนึ่ง

ย่อมไม่สามารถทำให้ตัวสภาวะนั้นเอง ดับลง

รวมทั้ง สภาวะหนึ่งนั้น ก็ไม่สามารถทำให้สภาวะอื่น ดับลงด้วย

29.) เนื่องจาก การเกิดขึ้นของสิ่งหนึ่ง เป็นเรื่องที่ไม่สมเหตุสมผล

ดังนั้น การดับลง ของสิ่งหนึ่ง ก็เป็นเรื่องไม่สมเหตุสมผลด้วย

30.) สำหรับสิ่งที่มีอยู่จริง การดับลงของมัน ย่อมเป็นสิ่งที่ไร้เหตุผล

สิ่งสิ่งหนึ่ง จะเป็นทั้ง มีอยู่จริง และ ไม่มีอยู่จริง นั่นก็ไร้เหตุผล

31.) ยิ่งกว่านั้น สำหรับสิ่งที่มีได้มีอยู่จริง

7. พิจารณาเรื่อง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

การดับลงของมัน ย่อมเป็นเรื่องไร้สาระ

เช่นเดียวกับ หัวที่สอง ย่อมไม่สามารถถูกตัดได้

32.) การดับ นั้น ไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยตัวมันเอง

รวมถึง ไม่สามารถ เกิดขึ้นได้โดยสิ่งอื่น

เช่นเดียวกับการเกิด ย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยตัวมันเอง

และ จากสิ่งอื่น

33.) เนื่องจาก การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และ ดับไป มิได้มีอยู่จริง

มันจึงไม่มีสังขาร(สิ่งปรุงแต่ง)

และหาก สังขารทั้งหลาย มิได้มีอยู่จริง

แล้ว อสังขาร(สิ่งที่มีได้มีการปรุงแต่ง) จะมีอยู่ได้อย่างไร ?

34.) เช่นเดียวกับความฝัน,มายา หรือ เมืองแห่งกันดารวิาส

การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ก็เป็นเช่นนั้น ดังที่ได้อธิบายมา

-----

8. Examination of Action and Agent

พิจารณาเรื่อง กิริยา และ ผู้มีกิริยา

- 1.) สิ่งที่เป็น ผู้มีกิริยา มิได้ แสดง กิริยาที่มีนั้น
รวมทั้ง ผู้ที่มีได้มีกิริยา ก็มีได้แสดง กิริยาที่ไม่มีนั้น
- 2.) สิ่งที่เป็น ผู้มีกิริยา มิได้มี การกระทำใดๆ
ดังนั้น มันจึงเป็นว่า มีกิริยา โดยปราศจาก ผู้ที่มีกิริยา
- 3.) หากสิ่งที่ไม่ใช่ ผู้มีกิริยา ได้แสดง สิ่งที่ไม่ใช่กิริยา
ดังนั้น กิริยานั้น ก็จะมีโดยปราศจาก เหตุ
และ ผู้มีกิริยา ก็จะมีโดยปราศจากเหตุ
- 4.) เมื่อปราศจากเหตุ,
ผล และเหตุนั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้
เมื่อปราศจากสิ่งนี้,
กิริยา, ผู้มีกิริยา และ การกระทำกิริยานั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้
- 5.) หากสิ่งที่เป็นเช่นกิริยา ไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปได้

บุคคล และ ออกุศล ก็จะไม่สามารถเป็นไปได้
หากมันไม่มีทั้ง กุศล และ ออกุศล
ผลต่างๆ ก็ย่อมไม่เกิดขึ้นจากมัน

6.) หากมันไม่มีผลใดๆ

การหลุดพ้น และ หนทางไปสู่ภูมิที่สูงกว่า ก็ย่อมเป็นไปได้
เมื่อผลที่ตามมาเป็นเรื่องเหลวไหล
กิริยาทั้งหมดนั้น ก็ย่อมไร้ความหมาย

7.) สิ่งที่ยัง เป็นและไม่ได้เป็น ผู้มีกิริยานั้น

มิได้แสดง สิ่งที่ยัง เป็นและไม่ได้เป็น กิริยา

สิ่งเดียวกัน ย่อมไม่สามารถ เป็นและไม่เป็น ได้พร้อมกัน

ในเมื่อมันขัดแย้งกัน

แล้วมันจะเป็นเช่นนั้นได้อย่างไร ?

8.) สิ่งที่เป็น ผู้มีกิริยา มิได้แสดง สิ่งที่ไม่ใช่กิริยา

รวมถึง มิได้แสดง สิ่งที่ไม่ได้กระทำ กิริยานั้น

จากสิ่งนี้ ความผิดพลาดทั้งหมด ก็จะตามมา

9.) สิ่งที่เป็น ผู้มีกิริยา ที่มีการกระทำ

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

ย่อมมิได้แสดง สิ่งที่ไม่ได้เป็นกิริยา -
หรือ สิ่งที่เป็นและไม่เป็นกิริยา
เราได้แสดง เรื่องนี้แล้ว

10.) สิ่งที่มีได้เป็น ผู้มีกิริยา ที่มีการกระทำ
ย่อมมิได้แสดง สิ่งที่เป็นกิริยา -
หรือ สิ่งทั้งที่เป็นและไม่เป็นกิริยา
เราได้แสดง เรื่องนี้แล้ว

11.) สิ่งทั้งที่เป็นและไม่เป็นผู้มีกิริยา
ย่อมมิได้แสดง สิ่งทั้งที่เป็นและไม่เป็นกิริยา
นี้ก็ควรเข้าใจได้จากสิ่งที่แสดงไปแล้ว

12.) ผู้มีกิริยานั้น ขึ้นอยู่กับกิริยา
กิริยา ก็ขึ้นอยู่กับผู้มีกิริยา เช่นกัน
นอกเหนือไปจากการปรากฏขึ้นโดย ขึ้นอยู่ต่อกันและกัน
(Dependence Arising)

ก็ไม่มีใครจะพบเหตุแห่งการมีอยู่ของมันอย่างอื่น

13.) บุคคลควรเข้าใจเรื่องอื่นๆในทำนองเดียวกัน เช่นนี้

ซึ่งจะมีผลให้ขจัดความหลงผิดในเรื่อง-
กิริยา และ ผู้มีกิริยา ว่าเป็นสิ่งจริงแท้
โดยนัยเดียวกันกับเรื่อง กิริยา และ ผู้มีกิริยา
สิ่งอื่นๆที่เหลือก็ควรเข้าใจเช่นกัน

---

9. Examination of the Prior Entity

พิจารณาเรื่อง สิ่งที่มีอยู่ก่อน

1.) บางคนกล่าวว่า

เนื่องเพราะสิ่งเช่น การเห็น การได้ยิน .....การรู้สึก นั้นมีอยู่
เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ที่มีอาการนั้นย่อมมีอยู่ก่อนอาการนั้น

2.) หากมันไม่ได้มี สิ่งื่อดำรงอยู่

แล้ว สิ่งเช่น การเห็น จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ?
ดังนั้น ก่อนสิ่งนี้ มันต้องมีสิ่งหนึ่งที่ดำรงอยู่

3.) หากสิ่งหนึ่งมีอยู่ก่อน สิ่งเช่น การเห็น -

การได้ยิน และ การรู้สึก
แล้วมันจะถูกรับรู้ได้อย่างไร ?

4.) และหากมันสามารถดำรงอยู่โดยปราศจาก สิ่งเช่น การเห็น

โดยไม่ต้องสงสัย มันย่อมสามารถมีอยู่ได้โดยปราศจากการเห็น

5.) คนบางคน ถูกเปิดเผย โดยบางสิ่ง

สิ่งบางสิ่ง ถูกเปิดเผย โดยบางคน

หากไม่มีบางสิ่ง แล้วบางคนจะสามารถมีอยู่ได้อย่างไร ?

หากไม่มีบางคน แล้วบางสิ่งจะสามารถมีอยู่ได้อย่างไร ?

6.) ไม่มีสิ่งใดที่มีอยู่ก่อน สิ่งเช่น การเห็น และทั้งหมด
สิ่งเช่นการเห็นอันหนึ่ง ได้เปิดเผย อันอื่น ในเวลาอื่น ๆ

7.) หากมันมิได้มีอยู่ก่อน สิ่งเช่น การเห็น ทั้งหมด
แล้วมันจะมีอยู่ก่อน สิ่งเช่นการเห็น แต่ละตัวได้อย่างไร ?

8.) หากตัวผู้เห็นเอง คือ ตัวผู้ได้ยิน และ ตัวผู้รู้สึก
ดังนั้น สำหรับสิ่งที่จะมีอยู่ก่อนหน้าแต่ละตัวนี้ ย่อมดูไร้สาระ

9.) หาก ผู้เห็นนั้น เป็นสิ่งที่แยกต่าง ผู้ได้ยินก็แยกต่าง
ผู้รู้สึกก็แยกต่าง
ดังนั้น ยามเมื่อมีผู้เห็น ก็ย่อมจะมีผู้ได้ยิน ได้พร้อมๆกัน
นั้น มันก็จะต้องมีบุคคลหลายคนด้วย

10.) สิ่งเช่นการเห็น การได้ยิน และ การรู้สึก
และธาตุทั้งหลายที่มันเกิดขึ้นมา ต่างมิได้มีอยู่

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

11.) สิ่งเช่นการเห็น การได้ยิน และ การรู้สึก
หากสิ่งที่พวกมันเกี่ยวเนื่องด้วยมิได้มีอยู่
ตัวมันเองก็มีได้มีอยู่

12.) สิ่งที่มีได้มีอยู่ก่อน, พร้อมกัน หรือ ภายหลัง การเห็น นั้น
ก็มีได้มีอยู่

ดังนั้น ความคิดที่ว่า มันมีอยู่ หรือ มิได้มีอยู่ นั้น ควรจะยุติ

-----

10. Examination of Fire and Fuel

พิจารณาเรื่อง ไฟ และ เชื้อไฟ

1.) หากว่า เชื้อไฟ คือ ไฟ

ผู้กระทำ และ การกระทำ ย่อมคือหนึ่งเดียวกัน

หาก ไฟ นั้น แยกต่างจาก เชื้อไฟ

เช่นนั้น ไฟก็ย่อมเกิดขึ้นได้โดยปราศจาก เชื้อ

2.) น้ำมันย่อมลุกไหม้อยู่ตลอดเวลา

การติดของไฟ ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องอาศัยเหตุ

การพยายามเกี่ยวกับมัน ก็ไร้ความหมาย

ซึ่งในกรณีนี้ มันย่อมจะปราศจากการกระทำใดๆ

3.) เนื่องจากมันย่อมไม่ได้ขึ้นอยู่ต่อกัน

การติดของไฟ ย่อมเกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุ

และหากมันลุกไหม้อยู่ตลอดเวลา

การกระทำใดๆที่เกี่ยวกับมัน ก็ไร้ความหมาย

4.) ดังนั้น หากเราคิดว่า สิ่งที่กำลังลุกไหม้นั้น คือ เชื้อไฟ

หากมันเป็นเช่นนั้น แล้วเชื้อไฟกำลังลุกไหม้ด้วยอะไรกัน ?

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

5.) เพราะว่ามันแยกต่างกัน มันจึงมิได้สัมผัสกัน
และหากมันมิได้สัมผัสกัน มันย่อมไม่ลุกไหม้
หากมันไม่ได้อุณหภูมิ มันก็จะไม่ดับ
หากมันไม่ได้ดับ มันก็จะต้องตั้งอยู่ด้วยตัวมันเอง

6.) คล้ายกับผู้ชายสัมผัสกับผู้หญิง
และผู้หญิงสัมผัสกับผู้ชาย
ดังนั้น หาก ไฟนั้นแยกต่างจากเชื้อ
ไฟ และเชื้อ ย่อมสมควรที่จะสัมผัสกันได้

7.) และหาก ไฟ และเชื้อ ต่างปิดกั้นกันและกัน
ดังนั้น แม้ว่า ไฟจะแตกต่างจากเชื้อ
มันก็ยังคงต้องถือว่า มันสัมผัสกัน

8.) หากไฟมีอยู่ โดยขึ้นอยู่กับเชื้อ
และเชื้อก็มีอยู่ โดยขึ้นอยู่กับไฟ
แล้วทั้ง ไฟและเชื้อ จะมีอยู่โดยขึ้นอยู่กับอะไร ?
แล้วอันไหน มีอยู่ก่อน ?

9.) หากไฟมีอยู่ได้ โดยขึ้นอยู่กับเชื้อ

มันย่อมจะเป็นสิ่งก่อเกิดไฟที่ได้เกิดขึ้นก่อน
และเชื้อไฟก็ย่อมจะมีได้โดยไม่ต้องมีไฟ

10.) หากสิ่งที่อิงอาศัยสิ่งอื่น มีอยู่โดยอาศัยสิ่งที่มันอิงอาศัย
แล้วอะไรที่มีอยู่, โดยจะอิงอาศัยอะไร ?

11.) หากสิ่งที่มีอยู่ โดยการอิงอาศัย มิได้มีอยู่
แล้วมันจะอิงอาศัยได้อย่างไร ?

แต่อย่างไรก็ตาม หากมันมีอยู่เพียงด้วยการอิงอาศัยจริง
การอิงอาศัยนั้น ก็ไร้สาระ

12.) ไฟ มิได้ขึ้นอยู่กับ เชื้อ
ไฟ มิได้ไม่ขึ้นอยู่กับ เชื้อ
เชื้อ มิได้ขึ้นอยู่กับ ไฟ
เชื้อ มิได้ไม่ขึ้นอยู่กับ ไฟ

13.) ไฟ มิได้มาจากสิ่งอื่น
รวมทั้ง ไฟ ก็มีได้อยู่ในเชื้อ
ยิ่งกว่านั้น ไฟ และสิ่งอื่นๆ
ก็เหมือนกับกรณีปรากฏการณ์ (บทที่2)

14.) เชื้อไฟ โดยตัวมันเองแล้ว มิใช่ไฟ
ไฟ ก็ได้อยู่ในอะไรอื่นนอกจาก ในเชื้อ
ไฟ มิได้ครอบคลุม เชื้อ
เชื้อ ก็ได้อยู่ในไฟ , รวมทั้งในทำนองกลับกัน

15.) โดยการอธิบายเรื่อง ไฟและเชื้อ
ตัวตน และขันธุ์ห้า, หม้อดิน และผ้า
ทั้งหมดถูกอธิบายได้ไม่มีเหลือ

16.) ฉันไม่คิดว่า
ผู้ที่สอนว่า ตัวตนนั้น เป็นหนึ่งเดียวกัน หรือ
แยกต่างกับ สิ่งทั้งหลาย
จะเข้าใจในความหมายของคำสอนที่แท้จริง

-----

11. Examination of Beginning and End

พิจารณาเรื่อง จุดเริ่มต้น และ จุดสิ้นสุด

- 1.) หากถามว่า จุดเริ่มต้นนั้นจะรู้ได้หรือไม่
พระพุทธองค์จะทรงตอบว่า “ไม่”
สังสารวัฏนั้น ปราศจาก การเริ่มต้น หรือจบลง
เพราะ มันไม่มีจุดเริ่มต้น และ จุดสิ้นสุด

- 2.) สำหรับสิ่งที่ไม่ใช่ จุดเริ่มต้น และ จุดสิ้นสุด
มันจะมี จุดตรงกลางได้อย่างไร ?
ดังนั้น มันจึงเป็นไปได้
สำหรับลำดับก่อน หลัง หรือ พร้อมๆกัน

- 3.) หาก การเกิด มาก่อนแล้วจึง แก่ และตาย
ดังนั้น ในการเกิดก็ย่อม ไม่มีการแก่ และ ไม่มีการตาย
และ ผู้ที่ไม่ตาย ย่อมจะเกิดขึ้นได้

- 4.) หาก การเกิด จะตามมาทีหลัง
โดย การแก่ และ การตายมาก่อน

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

แล้วมันจะมี การแก่ และ การตายที่ปราศจากสาเหตุ
โดยไม่มี การเกิด ได้อย่างไร ?

5.) สำหรับ การเกิด แก่ และ ตาย

ที่จะเกิดพร้อมๆกันนั้น ย่อมไร้สาระ
จะกลายเป็นว่า สิ่งที่กำลังเกิดย่อม กำลังตาย
และทั้งสอง ย่อมจะมีโดยปราศจากสาเหตุ

6.) เนื่องจาก กรอบแนวคิดเกี่ยวกับ

ลำดับขั้น และ ความพร้อมๆกัน นั้น
มิได้มีสาระสำหรับ การเกิด แก่ และตาย
แล้วเธอปรุงแต่งมันขึ้นมาทำไม ?

7.) ไม่เพียง สังสารวัฏ จะไม่มีจุดเริ่มต้น

กระแสเหตุ และปัจจัย,
ลักษณะจำเพาะ และการเกิดลักษณะ,

8.) ความรู้สึก และ ผู้รู้สึก

ก็ไม่มีจุดเริ่มต้นเช่นกัน
สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ล้วนปราศจากจุดเริ่มต้น

12. Examination of Suffering

พิจารณาเรื่อง ความทุกข์

1.) บ้างว่า ความทุกข์นั้น เกิดขึ้นโดยตัวเราเอง

บ้างว่า ความทุกข์นั้น เกิดขึ้นจากสิ่งอื่น

บ้างก็ว่า เกิดขึ้นจากทั้งสอง

หรือว่า มันเกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุ

ทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นไปไม่ได้

2.) หากความทุกข์เกิดขึ้น โดยตัวเอง

เช่นนั้น มันก็ย่อมไม่เกิดขึ้นโดยต้องอิงอาศัยสิ่งใด

เพราะ ชันธะนั้น ย่อมจะเกิดขึ้นได้โดยอิงอาศัย ชันธินี้

(มันจึงไม่สมเหตุสมผล)

3.) หาก ชันธะนั้น แตกต่างจาก ชันธินี้

หรือ หากชันธินี้ แตกต่างจาก ชันธะนั้น,

ความทุกข์ ก็สามารรถจะเกิดขึ้นได้โดยสิ่งอื่น

ก็จะเป็นว่า ชันธินี้ ก็จะถูกเกิดโดย ชันธะนั้น ด้วย(ซึ่งก็ไร้เหตุผล)

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

- 4.) หาก ความทุกข์เกิดขึ้นจาก ตัวบุคคลนั่นเอง
แล้วเช่นนั้น ใครเล่าคือตัวบุคคล ที่ก่อเกิดความทุกข์นั้น ?
ความทุกข์เกิดขึ้นจากใครกัน ?
ใครกันตรงนั้นที่มีอยู่ โดยแยกจากความทุกข์ ?
- 5.) หากความทุกข์เกิดขึ้นจากผู้อื่น
เช่นนั้น คนอื่นยอมเป็นคนสร้างให้เกิดทุกข์
แล้วสิ่งที่เป็นผลจะสามารถแยกจากความทุกข์ได้อย่างไร ?
(คนสร้างทุกข์มีทุกข์อยู่ อีกคนไม่ได้สร้างแต่รับผลของทุกข์-นั้นไร้สาระ)
- 6.) หากคนอื่นเป็นคนสร้างทุกข์ขึ้น
เขาจะเป็นใคร ?
ใครสร้าง และมอบทุกข์นั้นให้,
ที่สามารถแยกออกจากตัวทุกข์นั้นได้ ?
- 7.) เมื่อมันไม่สามารถมีอยู่โดย เกิดขึ้นจากตัวเอง
แล้วความทุกข์มันจะถูกสร้างโดยผู้อื่นได้อย่างไร ?
ไม่ว่าทุกข์ใดๆที่สร้างโดยผู้อื่น
มันย่อมต้องถูกสร้างโดยตัวเองก่อน

8.) ไม่มีทุกข์ใดที่สร้างขึ้นโดยตัวมันเอง

ไม่มีสิ่งใดที่สร้างตัวมันเองได้

และหากสิ่งอื่นไม่สามารถ สร้างตัวเองได้

แล้ว ความทุกข์ จะสามารถถูกสร้างขึ้นโดยสิ่งอื่นได้อย่างไร ?

9.) หากความทุกข์ถูกสร้างขึ้นจากอันใดอันหนึ่ง

ความทุกข์ก็ย่อมจะสามารถถูกสร้างขึ้นจากทั้งสอง

เมื่อไม่ได้เกิดขึ้นโดยตัวเอง และ ผู้อื่น

แล้วความทุกข์ที่ไร้เหตุจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

10.) ไม่เพียงแต่ ความทุกข์มิได้มีอยู่ ในแง่มุมทั้งสี่

ไม่มีสิ่งใดๆภายนอกที่มีอยู่ ในแง่มุมทั้งสี่ เช่นกัน

(เกิดโดยตัวเอง,เกิดจากสิ่งอื่น, เกิดจากทั้งตัวเองและสิ่งอื่นร่วมกัน,

เกิดโดยไร้เหตุ)

---

13. Examination of Compound Phenomena

พิจารณาเรื่อง สังขารธรรม

- 1.) พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า สิ่งใดก็ตามที่ลวงหลอก สิ่งนั้นไม่จริง
สังขารทั้งปวง ล้วนลวงหลอก ดังนั้น มันล้วนเป็นสิ่งไม่จริง
- 2.) หากธรรมที่ลวงหลอกนั้น ไม่จริง แล้ว สิ่งที่ลวงหลอกนั้นคืออะไร
พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า สุญญตา(ว่างเปล่าจากตัวตน)
- 3.) สิ่งทั้งหลาย ล้วนไม่มีธรรมชาติอันแท้จริงของมัน
การเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น ล้วนคือ การลวงหลอก
สิ่งทั้งปวง ล้วนปราศจาก ความไม่มีธรรมชาติอันแท้จริง
เพราะว่า สิ่งทั้งปวงนั้น เป็นสุญญตา
- 4.) หากมันไม่มีธรรมชาติที่แท้จริง อะไรที่แปรเปลี่ยน ?
หากมันมีธรรมชาติที่แท้จริง แล้วมันแปรเปลี่ยนได้อย่างไร ?
- 5.) ในตัวสิ่งหนึ่งเองนั้น ปราศจาก การแปรเปลี่ยน

รวมทั้ง ไม่มีการแปรเปลี่ยน ในสิ่งอื่น
เพราะว่า คนหนุ่มนั้น มิได้แก่ขึ้น
และเพราะว่า คนแก่ ก็มีได้แก่ขึ้นด้วย

6.) หากตัวสิ่งหนึ่งนั้น เปลี่ยนแปลง
ตัวน้ำนมเอง ก็ย่อมจะกลายเป็น นมเปรี้ยวได้
แต่อะไรนอกจากน้ำนมแล้ว ที่สามารถกลายเป็นนมเปรี้ยว ?

7.) หากมันมี ส่วนที่ไม่ว่างจากตัวตน แม้เศษเสี้ยว
สุญญตาเอง ก็ย่อมมีเศษเสี้ยวที่มีตัวตน
แต่เมื่อ มันมิได้มีแม้เศษเสี้ยวที่ ไม่ว่างจากตัวตน
แล้ว สุญญตา จะสามารถเป็นสิ่งที่มิตัวตนได้อย่างไร ?

8.) พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า
สุญญทานั้น จะช่วยขจัด ความเห็นทั้งหลายให้หมดไป
แต่ใครก็ตามที่มี สุญญตาเป็นความเห็น (ยึดว่าความว่างเป็นสิ่งมีอยู่)
ย่อมยากที่จะแก้ไขเยียวยา

-----

14. Examination of Contact

พิจารณาเรื่อง ผัสสะ

- 1.) สิ่งที่ถูกเห็น, การเห็น และ ผู้เห็น
สามสิ่งนี้ ไม่ว่าจะ เป็นคู่ หรือทั้งหมด
มิได้มีอยู่ในการเกิดผัสสะต่อกันและกัน
- 2.) ในทำนองเดียวกัน ความอยาก, สิ่งที่ถูกอยาก และ ผู้อยาก
รวมทั้ง กิเลส และ ผัสสะอื่นที่เหลือ
ควรจะพิจารณาในสามลักษณะนี้เช่นกัน
- 3.) เพราะ สิ่งที่แตกต่างกัน จึงเกิดผัสสะ(กระทบ)ซึ่งกันและกันได้
แต่สิ่งเช่นในการเห็น ฯลฯ มันมิได้แตกต่างกัน
มันจึงไม่ควรเกิดผัสสะได้
- 4.) ไม่ใช่เพียงประเด็นของ การเห็น ที่มีได้มีการแตกต่างกัน
เมื่อสิ่งสองสิ่ง นั้นเกิดร่วมพร้อมกัน
มันย่อมได้แย้งได้ที่จะ มีการแตกต่างกัน

- 5.) สิ่งหนึ่งที่แยกต่าง ต้องขึ้นอยู่กับอีกสิ่งหนึ่งที่แยกต่าง เพื่อความ
แยกต่างของมัน
หากปราศจากสิ่งที่แยกต่างอันหนึ่ง อีกอันหนึ่งก็จะไม่มีความ
แยกต่าง
มันย่อมโต้แย้งได้ หากสิ่งที่ต้องอิงอาศัยสิ่งอื่น จะแยกต่างจาก
สิ่งนั้น
6. หากสิ่งหนึ่งซึ่งแตกต่าง แยกต่างจากสิ่งอื่นซึ่งแตกต่าง
เมื่อปราศจากสิ่งหนึ่ง อีกสิ่งหนึ่งอาจสามารถมีอยู่ได้
แต่หากปราศจากสิ่งอื่นแล้ว สิ่งที่แตกต่างกันนั้นไม่มีอยู่
ดังนั้น มันจึงไม่ได้มีอยู่จริง
- 7.) ความแตกต่าง มิได้อยู่ในสิ่งที่แตกต่าง
และ มิได้อยู่ในสิ่งที่ไม่แตกต่าง
หากความแตกต่างมิได้มีอยู่
ทั้งความแตกต่าง และ ความเหมือนกัน ย่อมไม่มีอยู่เช่นกัน
- 8.) ไม่มีสิ่งใดที่เกิดผัสสะกับตัวมันเอง
รวมทั้ง สิ่งที่แตกต่างกันสิ่งหนึ่ง ก็มิได้เกิดผัสสะ กับสิ่งอื่น
ดังนั้น ทั้งผัสสะ, สิ่งที่เกิดผัสสะ และผู้เกิดผัสสะ จึงมิได้มีอยู่
-

15. Examination of Essence

พิจารณาเรื่อง ตัวตนอันเป็นแก่นแท้

1.) มันผิดเหตุผิดผลหากจะกล่าวว่

ตัวตนอันเป็นแก่นแท้ นั้น เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย

ตัวตนอันเป็นแก่นแท้ ที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย

ย่อมจะเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยการปรุงแต่ง

2.) มันจะเหมาะสมหรือที่จะเรียก

สิ่งที่ถูกปรุงแต่งสร้างขึ้นว่า ตัวตนอันเป็นแก่นแท้(สภาวะ)

ตัวตนอันเป็นแก่นแท้ เอง ย่อมมิได้ถูกสร้างขึ้น

และมีได้ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น

3.) เนื่องเพราะมันไม่มี ตัวตนอันเป็นแก่นแท้

แล้วมันจะสามารถเป็นธรรมชาติของสิ่งอื่นได้อย่างไร ?

ตัวตนอันเป็นแก่นแท้ของธรรมชาติที่เป็นสิ่งอื่น

คือสิ่งที่เรียกว่า ธรรมชาติของการเป็นสิ่งอื่น ๆ นั้น

4.) หากปราศจากการมีทั้ง ตัวตนอันเป็นแก่นแท้

และธรรมชาติของการเป็นสิ่งอื่น

แล้วธาตุแท้จะมีได้อย่างไร ?

หาก ตัวตนอันเป็นแก่นแท้ และธรรมชาติของการเป็นสิ่งอื่น มีอยู่
ธาตุแท้ก็ย่อมจะมีได้

5.) เนื่องจาก ธาตุแท้มิได้มีอยู่จริง

ความไม่ใช่ ธาตุแท้ ก็มีได้มีอยู่จริง

คนจึงกล่าวว่า ธาตุแท้ที่แปรเปลี่ยนเป็นสิ่งอื่นนั้น มิใช่ธาตุแท้

6.) ผู้ที่เห็นว่า มี ตัวตนอันเป็นแก่นแท้, ธรรมชาติของการเป็นสิ่งอื่นๆ

และ ธาตุแท้ กับ มิใช่ธาตุแท้

พวกเขา่อมไม่เข้าใจความจริงแท้

ของคำสอนของพระพุทธองค์

7.) เนื่องจากความแจ้งชัดในเรื่อง ธาตุแท้ และ มิใช่ธาตุแท้

พระพุทธองค์จึงทรงแสดงไว้ใน กัจจานสูตร

โดยทรงปฏิเสธ ทั้งความมีอยู่จริง และ ความไม่มีอยู่จริง

8.) หากมีสิ่งที่มีอยู่ อย่างเป็น ตัวตนอันเป็นแก่นแท้

เช่นนั้น มันก็ย่อมไม่สามารถกลายเป็น สิ่งที่ไม่มีอยู่ได้

ตัวตนอันเป็นแก่นแท้ ที่แปรเปลี่ยนเป็นสิ่งอื่น
ย่อมเป็นสิ่งที่ได้แย้งได้

9.) หากมันไม่มี ตัวตนอันเป็นแก่นแท้

แล้วอะไรเล่าที่จะสามารถ แปรเปลี่ยนเป็นสิ่งอื่น ?

หากมันมี ตัวตนอันเป็นแก่นแท้, ในทำนองกลับกัน

แล้วมันจะเป็นไปได้อย่างไร ที่บางสิ่งจะแปรเปลี่ยนเป็นสิ่งอื่น ?

10.) การพูดว่า “ มันมีอยู่จริง ” คือการยึดติดในตัวตนอันถาวร

การพูดว่า “ มัน ไม่มีอยู่จริง ” คือ ถือเอาทิวสิวเรื่องความดับสูญ
ดังนั้น ผู้ฉลาดจึงไม่ยืนยันไปว่า มีอยู่จริง หรือ ไม่มีอยู่จริง

11.) “ อะไรก็ตามที่มีอยู่โดยมีตัวตนอันเป็นแก่นแท้ ย่อมไม่สามารถ
กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ได้ ”

นี่คือ ความเห็นของพวกเขาถือตัวตนอันถาวร (สัสสตทิวสิว)

“ มันเคยมีอยู่ก่อนหน้านี้ แต่ตอนนี้มันไม่มีอยู่แล้ว ”

นี่คือ ความเห็นของพวกเขาถือตัวตนอันดับสูญ (อุจเจททิวสิว)

16. Examination of Bondage

พิจารณาเรื่อง การผูกมัด

1.) สมมุติว่า สังขารธรรมนั้นเวียนว่ายเกิดดับ

หากมันเที่ยงแท้ถาวร มันย่อมไม่ เวียนว่ายเกิดดับ

แม้หากมันไม่เที่ยงแท้ มันก็ไม่ เวียนว่ายเกิดดับ

สิ่งเดียวกันนี้ใช้ได้กับสรรพสัตว์เช่นกัน

2.) สมมุติว่า บุคคล เวียนว่ายตายเกิด

เมื่อพิจารณาในแง่มุมทั้งห้า

(แยกไว้, เหมือนกับ, ต่างจาก, สะสม หรือจัดการ กับ ชันท์, ธาตุ หรือ อายตนะ)

หากมันไม่ได้มีอยู่ ทั้งในขันธทั้งห้า ในอายตนะทั้งหก

และในธาตุทั้งสี่ แล้วอะไรที่ เวียนว่ายตายเกิด ?

3.) หากบุคคล เวียนว่ายตายเกิด

จากการยึดติดหนึ่ง สู่ การยึดติดหนึ่ง

เช่นนั้น ความเป็นบุคคลนั้นที่แท้จริงย่อมไม่มีอยู่

หากมันไม่มีทั้ง ความเป็นบุคคลที่แท้จริง และ ความยึดติด

แล้วอะไร จะเวียนว่าย ?

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

4.) มั่นย่อมนี่ไม่สมเหตุสมผล

ที่สังขารธรรมจะเข้าสู่นิพพาน

และมั่นย่อมนี่ไม่สมเหตุสมผล

ที่สรรพสัตว์จะเข้าสู่นิพพาน

5.) สังขารธรรมที่เกิดขึ้นและดับไป

ล้วนไม่ใช่ทั้งถูกผูกมัด หรือหลุดพ้น

และในทำนองเดียวกัน

สรรพสัตว์ก็มิได้ถูกผูกมัด หรือหลุดพ้น

6.) หากการยึดติด คือ การผูกมัดพันธนาการ

เช่นนั้น ผู้ยึดติดย่อมนี่ไม่ถูกผูกมัด

แต่หากปราศจากการยึดติด มั่นก็ไม่มีการผูกมัด

ดังนั้น ในสภาพเช่นใดที่บุคคลจะถูกผูกมัด

7.) หากการผูกมัดนั้น มีอยู่ตลอดเวลา ก่อนสิ่งที่จะถูกผูก

มันจึงจะไปผูกกับการผูกมัดนั้นได้, แต่มันไม่เป็นเช่นนั้น

กรณีที่เหลือก็อธิบายได้ ในเรื่องที่ไม่ได้อยู่จริงของ

ปรากฏการณ์ที่ได้ผ่านไปแล้ว, ที่ยังไม่เกิดขึ้น, ที่กำลังเกิดอยู่

8.) ใครก็ตามที่ถูกผูกมัดอยู่ ย่อมไม่สามารถเป็นอิสระหลุดพ้นได้
ใครก็ตามที่ไม่ได้ถูกผูกมัด ก็ไม่สามารถอิสระหลุดพ้นได้เช่นกัน
หากผู้ที่ถูกผูกมัด เป็นอิสระหลุดพ้นได้
การผูกมัด และ การอิสระ ย่อมจะเกิดขึ้นพร้อมๆกัน

9.) ผู้หนึ่งกล่าวว่า “ฉัน,ผู้ปราศจากการยึดติด,ย่อมจะบรรลุถึง
นิพพาน และ นิพพานก็จะเป็นของฉัน”
ใครก็ตามที่ยึดมั่นถือมั่นเช่นนี้
ได้ยึดมั่นอย่างเหนียวแน่นกับการยึดติด

10.) เมื่อบุคคลยังไม่สามารถทั้ง ทำให้นิพพานเกิดขึ้น
และขจัดสังสารวัฏไปได้
แล้วอะไรเล่าคือ สังสารวัฏและนิพพาน ที่เขาวาดฝัน ?

-----

17. Examination of Action and Their Fruits

พิจารณาเรื่อง กรรม และผลของกรรม

1.) การควบคุมจิตใจของตนเอง

และการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยจิตเมตตา คือ ธรรมะ
นี่คือเมล็ดพันธ์ของผลในชาตินี้ และชาติหน้า

2.) พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

กรรมเป็นทั้ง เจตนา และประกอบด้วยเจตนา
ความหลากหลายของกรรม
ได้ถูกพรรณนาไว้หลายรูปแบบ

3.) สิ่งที่เราเรียกว่า “เจตนา” คือ ตัวมโนกรรม

สิ่งที่เรียกว่า “ประกอบด้วยเจตนา” นั้น
ประกอบไปด้วย วจีกรรมและกายกรรม

4.) วจีกรรม และกายกรรม ;

กรรมที่มีผลเห็นได้ และกรรมที่ยังไม่เห็นผล รวมทั้งอื่นๆ...

5.) กุศลกรรม และ อกุศลกรรม

กรรมที่เกิดจากจิตที่มีปีติสุข

รวมถึง เจตนา และศีล ทั้งหมดล้วนคล้ายคลึงกัน

ทั้งหมด คือชนิดต่างๆของกรรม

6.) หากจนกระทั่งเวลาแห่งการสุกงอม

กรรมย่อมสมควรจะตั้งอยู่, กรรมก็จะกลายเป็นสิ่งคงทนถาวร

หากว่ามันหยุดลง เช่นนั้นผลของมันก็ย่อมหยุดด้วย

แล้วผลจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

7.) ในอะไรที่สืบเนื่อง, เช่นต้นอ่อน

มันล้วนมาจากเมล็ด แล้วก็เจริญงอกงามจนเกิดผล

หากปราศจากเมล็ดพันธ์ มันก็ย่อมไม่เกิดสองสิ่งนั้น

8.) เนื่องจาก ความสืบเนื่องนั้น เริ่มต้นมาจากเมล็ด

และบนความสืบเนื่อง จึงได้เกิดผลขึ้น

เมล็ดพันธ์นั้นมาก่อนผล

ดังนั้น มันจึงไม่เป็นทั้ง สิ่งที่ไม่ได้อยู่ และ สิ่งที่ถาวร

9.) เมื่อมีความสืบเนื่องของจิตเกิดขึ้น จากเจตนาที่เกิดก่อน

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

จากตรงนี้สภาวะของจิตต่างๆก็เกิดตามมา

หากปราศจากสิ่งนั้น มันย่อมไม่เกิดขึ้น

10.) เนื่องจาก จากเจตนาแล้วจึงมีความสืบเนื่องของจิต

และจากความสืบเนื่อง จึงเกิดผล,

ซึ่งกรรมก็เกิดก่อนผล

ดังนั้น มันจึงไม่ใช่ทั้ง การสิ้นสุด และ ความเที่ยงแท้ถาวร

11.) กุศลกรรมทั้งสิบ คือวิธีการสำหรับการปฏิบัติธรรม

ผลของธรรมนี้ ที่มีทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

คือ ความพึงพอใจในความรู้สึกร่วมผัสทั้งห้า

12.) หากคิดในทำนองนี้ ความผิดพลาดมากมายย่อมตามมา

ความคิดเห็นดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ที่นี่

13.) ต่อไป ข้าพเจ้าจะอธิบายการวิเคราะห์

ที่ได้รับการสนับสนุนโดย พระพุทธเจ้าทั้งหลาย

พระปัจเจกพุทธะ, และเหล่าพระสาวกทั้งหลาย

ซึ่งเหมาะสมกับที่นี่

14.) กรรมเป็นสิ่งที่มิอาจถูกทำลายได้

เหมือนตัวสัญญา เหมือนหนึ่งสิน

17. พิจารณาเรื่อง กรรม และผลของกรรม

เนื่องเพราะภพภูมิ มันจึงมีสี่ชนิด (กามภพ, รูปภพ, อรูปภพ, อนาสวภพ)
ยิ่งกว่านั้น ธรรมชาติของมันนั้น เป็นกลาง

15.) การพ้นกรรมได้ ไม่อาจเกิดขึ้นได้แค่เพียงละทิ้งหรือทำลายมัน
การพ้นกรรมได้ จะเกิดขึ้นโดยการภาวนา
ดังนั้น ในความที่มีอาจทำลายได้นั้น
ผลของกรรมจึงเกิดขึ้น

16.) หากการพ้นจากกรรม เกิดขึ้นได้โดยแค่ละทิ้งมัน, หรือ
หากกรรมจะถูกทำลายได้ โดยแค่จากการแปรเปลี่ยนเป็นกุศล
ผลอันนำหัวเราะที่จะติดตามมา เช่น
การตัดกรรม, การล้างกรรม ก็จะมาตาม

17.) จากกรรมทั้งหมดในภพภูมิที่อยู่
ไม่ว่าจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกัน
ณ ขณะแห่งความคิดปรุงแต่งหนึ่ง
มีเพียงกรรมหนึ่งเท่านั้นที่จะเกิดขึ้น

18.) ณ ที่นี้ และเดี๋ยวนี้
กรรมแต่ละอย่าง และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับกรรมนั้น

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

ไม่ว่าจะเป็น กุศลกรรม หรือ อกุศลกรรม
จะเกิดขึ้นโดยแยกจากกัน,
มีอาจถูกทำลาย แม้ว่าผลของมันจะสูงงอม

19.) มันจะหยุดสิ้นลงต่อเมื่อ
บุคคลเคลื่อนไปสู่สภาวะที่รับผลวิบากของมันจนหมด
หรือ ตายไปเท่านั้น
บุคคลควรเข้าใจด้วยว่า มันแบ่งเป็นสองอย่าง คือ
กรรมที่แปดเปื้อน และ กรรมที่ไม่แปดเปื้อน

20.) ความว่างหรือสูญญิตานั้น มันมิใช่การตัดทำลายกรรม
สังสารวัฏ มิได้เที่ยงแท้ถาวร
พระพุทธองค์ทรงสอนว่า
กรรมมีอาจถูกทำลายได้

21.) ทำไมกรรมถึงปราศจากการเกิด ?
เพราะว่ามัน ปราศจากแก่นแท้ันเป็นตัวตน
เพราะว่ามันมิได้เกิดขึ้น, มันจึงมีอาจถูกทำลาย

22.) หากกรรมนั้นมีแก่นแท้ันเป็นตัวตน

มันย่อมจะคงอยู่นิรันดร์ โดยไม่ต้องสงสัย
กรรมก็ย่อมมีอาชฏกสร้างขึ้น, เพราะว่า
สิ่งที่เป็นนิรันดร์นั้น ย่อมไม่มีการสร้างขึ้น

23.) หากกรรมมิได้ถูกสร้างขึ้น

บุคคลย่อมจะหวาดหวั่นกับสิ่งที่มีได้สร้างขึ้น
และผลพวงอันไร้สาระ ย่อมจะติดตามมาว่า
จะทำอย่างไรก็ตาม บุคคลย่อมมีอาชฎกษาปณิธานของตนได้

24.) ระเบียบวินัย ข้อตกลงอันดีงามทั้งหลาย

ก็จะถูกปฏิเสธ โดยมีต้องสงสัย
มันย่อมเป็นไปได้ที่จะแบ่งแยก
ระหว่าง กุศลคุณความดี และความชั่ว

25.) ผลวิบากที่สูงงอม ก็ย่อมสูงแล้วสูงอีก

หากมันมีแก่นแท้ันเป็นตัวตน
สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ย่อมตามมา
เพราะว่ากรรมจะคงอยู่ถาวร

26.) ในขณะที่กรรมนั้น มีกิเลสเป็นธรรมชาติของมัน

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

แต่ในความเป็นจริง กิเลสนั้น มิได้มีอยู่จริง
เนื่องเพราะ ในความเป็นจริง กิเลสมิได้มีอยู่
แล้วกรรมจะมีอยู่ในความเป็นจริงได้อย่างไร ?

27.) กรรม และกิเลส

ถูกแสดงไว้ว่า เป็นปัจจัยให้เกิด รูปกายนี้
หาก กรรมและกิเลสนั้นว่างเปล่า
แล้วจะพุดถึง รูปกายอย่างไร ?

28.) บุคคลผู้ถูกอภิชาตครอบงำ

และถูกกลุ่มมรุมด้วยตัณหา คือ ผู้ที่รับผลของกรรม
ซึ่งมิได้ แยกต่าง หรือ เป็นสิ่งเดียวกันกับผู้กระทำ

29.) เนื่องเพราะ กรรมนี้ มิได้เกิดขึ้นจากปัจจัย

หรือเกิดขึ้นจากสิ่งที่ไม่ใช่ปัจจัย
มันจึงกลายเป็นว่า มันมิได้มีผู้กระทำ

30.) และหากมันมิได้มี กรรม และ ผู้กระทำกรรม

แล้วผลวิบากอันเกิดจากมันจะเกิดขึ้นที่ตรงไหน ?
และหากมันไม่มีผล แล้วผู้รับผลของกรรมจะอยู่ตรงไหน ?

- 31.) คล้ายกับอาจารย์ผู้มากด้วยฤทธิ ได้เนรมิตร่างขึ้นมาใหม่
แล้วร่างเนรมิตใหม่นั้น ก็ได้เนรมิตร่างใหม่อีกร่างขึ้น
- 32.) เช่นเดียวกัน การแสดงซึ่งกรรมของผู้กระทำกรรม
ก็คล้ายกับขบวนการเนรมิตนั้น
มันเหมือนกับ ร่างเนรมิตอันแรก
เนรมิตร่างเนรมิตอันที่สองขึ้น
- 33.) กิเลส,กรรม, รูปร่าง,ผู้กระทำกรรม และวิบาก
ล้วนเป็นดังเช่น เมืองเนรมิตกันดารवास
เป็นดังเช่นพยับแดด
เป็นดังเช่น ความฝัน
-

18. Examination of The Self and Phenomena

พิจารณาเรื่อง ตัวตนอันถาวร(อาตมัน) และ ปรากฏการณ์

1.) หากขันธห้าเป็นตัวตน

มันก็ย่อมมีเกิดและดับ

หากตัวตนแตกต่างจากขันธ

มันก็ย่อมไม่มีลักษณะของขันธ

2.) หากตัวตนมิได้มีอยู่

แล้ว ความเป็นของฉัน มันจะอยู่ที่ไหน ?

เมื่อทำให้ ตัวตน และ ความเป็นของฉัน สงบลง

มันก็จะไม่มีการยึดติดไปที่ ความเป็นฉัน และของฉัน

3.) ผู้ที่มีได้ยึดติดใน “ฉัน” และ “ของฉัน” ก็มีได้มีอยู่

(เมื่อไม่ยึดติดจึงไม่มีตัวตนผู้ไม่ยึดติดด้วย)

แล้วใครเล่าจะเคยเห็น ผู้ที่ไม่ได้ยึดติดใน “ฉัน” และ “ของฉัน”

ในเมื่อ มันไม่มีอะไรให้เห็น (เมื่อไม่มีตัวตนผู้ยึดติด ตัวตนผู้เห็นก็มีได้มี)

- 4.) เมื่อความเห็นเรื่อง ตัวตน และของตน หมดไป
การยึดติดทั้งภายในและภายนอก ย่อมดับสิ้น
เมื่อสิ่งเหล่านี้หมดสิ้นไป การเกิดก็หมดสิ้นไป
- 5.) เมื่อหมดสิ้นกรรม และกิเลส นั่นคือนิพพาน
กรรม และกิเลส ล้วนมาจาก ความคิดปรุงแต่ง
สิ่งเหล่านี้มาจากการปรุงแต่งของจิต
การปรุงแต่ง ดับสิ้น เพราะ สุญญตา
- 6.) พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่องตัวตน
และทรงสอนว่า มันไม่มีตัวตน
และก็ทรงสอนด้วยว่า
มันมิได้มีทั้ง “ความเป็นตัวตน” และ “ความไม่ใช่ตัวตน”
- 7.) ภาษาที่ใช้แสดง นั้นถูกปฏิเสธ เพราะ
เรื่องของความคิด ถูกปฏิเสธ
มันมิได้มีการเกิดขึ้น หรือดับลง
ความเป็นจริงนั้น เป็นเช่น นิพพาน
- 8.) ทุกๆสิ่งนั้น - จริง , ไม่จริง, ทั้ง จริง และ ไม่จริง,

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

ไม่ใช่ทั้ง ^๑จริง และ ^๒ไม่จริง
พระพุทธรองค์ทรงสอนเรื่องเหล่านี้

- 9.) มิได้ขึ้นอยู่กับสิ่งใด มันสุขสงบ และ
มิได้ถูกปรุงแต่ง โดยการปรุงแต่ง
มิได้เกิดโดยความคิด, ปราศจากการแบ่งแยกใดๆ
นี่คือลักษณะของสรรพสิ่ง ที่มันเป็นอยู่จริง
- 10.) อะไรก็ตามที่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น
ย่อมไม่ใช่ทั้ง เหมือนกับ หรือ แตกต่างจาก สิ่งนั้น
นั่นคือ มันย่อมไม่ใช่ทั้ง ดับสูญ หรือ คงทนถาวร
- 11.) เมื่อมิได้มีพระพุทธรเจ้าเกิดขึ้น
และเมื่อไม่มีพระสาวกเกิดขึ้น
ปัญญาญาณแห่งพระปัจเจกพุทธะ
ย่อมจะเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ โดยปราศจากใคร
-

19. Examination of Time

พิจารณาเรื่อง เวลา

- 1.) หากเวลา ปัจจุบัน และ อนาคต เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับอดีต
เช่นนั้น ปัจจุบัน และ อนาคต มันย่อมมีอยู่ใน อดีต

- 2.) หาก ปัจจุบัน และ อนาคต มิได้มีอยู่ที่นั่น
แล้ว ปัจจุบัน และ อนาคต
จะสามารถขึ้นอยู่กับมันได้อย่างไร ?

- 3.) เมื่อปราศจากการขึ้นอยู่กับอดีต
ทั้งสองก็สามารถกำหนดขึ้นได้
ดังนั้น ทั้ง ปัจจุบัน และ อนาคต จึงไม่อาจมีอยู่

- 4.) ด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบเดียวกัน กับทั้งสองสิ่งที่เหลือ
รวมถึง ความเป็นเลิศ, ความต่ำต้อย, ปานกลาง ฯลฯ
และ ความเป็นหนึ่งเดียว
ก็สามารถจะเข้าใจได้เช่นเดียวกัน

5.) เวลาที่ได้หยุดอยู่คงที่ มีอาจจับยึดได้
ไม่มีอะไรเลยที่ เราจะสามารถจับยึดได้
เช่นเดียวกับ เวลาที่ไม่สามารถมีอยู่คงที่
และหากว่า เวลาไม่สามารถถูกจับยึดได้
แล้วมันถูกรับรู้ได้อย่างไร ?

6.) หากเวลานั้นขึ้นอยู่กับสิ่ง(ธาตุแท้)ต่างๆที่มีอยู่
แล้วเมื่อปราศจากธาตุแท้ เวลาจะมีอยู่ได้อย่างไร ?
เนื่องเพราะมันไม่เคยมีธาตุแท้เลย
แล้วเวลาจะมีอยู่ได้อย่างไร ?

-----

20. Examination of Assemblage

พิจารณาเรื่อง การถึงพร้อมกับ

- 1.) หาก, การเกิดขึ้นโดยการถึงพร้อมกันของเหตุและปัจจัย,
ผลก็อยู่ในการรวมตัวกันนั้น
แล้วมันจะเกิดขึ้นจาก การถึงพร้อมนั้นได้อย่างไร ?

- 2.) หาก, การเกิดขึ้นโดยการถึงพร้อมกันของเหตุและปัจจัย,
ผลไม่ได้อยู่ในการรวมตัวกันนั้น
แล้วมันจะเกิดขึ้นจาก การถึงพร้อมนั้นได้อย่างไร ?

- 3.) หากผลนั้นอยู่ในการถึงพร้อมกันของเหตุและปัจจัย,
ดังนั้น มันควรจะต้องถูกพบอยู่ในการรวมตัวกันนั้น
แต่มันก็ไม่อาจพบได้ ในการรวมตัวกันนั้น

- 4.) หากผลนั้นไม่ได้อยู่ในการถึงพร้อมกันของเหตุและปัจจัย,
ดังนั้น มันอาจจะเป็นว่า เหตุและปัจจัย ก็มีใช่เหตุและปัจจัย

- 5.) หากเหตุนั้นดับลง แต่ ความเป็นเหตุ ยังทำให้เกิดผลได้

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

มันก็ย่อมมีเหตุสองชนิด คือ เหตุที่ทำให้เกิดผล และเหตุที่ดับไป

- 6.) หากเหตุ, ที่ยังไม่ได้เป็นเหตุที่ทำให้เกิดผล, ดับลง
ดังนั้น การเกิดขึ้นจากเหตุที่ดับลงแล้ว ผลนั้นก็ย่อมไม่มีเหตุ
- 7.) หากผลเกิดขึ้นพร้อมๆกันกับ การถึงพร้อมกัน
เช่นนั้น ผู้สร้าง และสิ่งที่ถูกสร้าง ย่อมเกิดขึ้นพร้อมกัน
- 8.) หากผลเกิดขึ้นก่อน การถึงพร้อมกัน
เช่นนั้น โดยปราศจากเหตุปัจจัย,
ผลย่อมเกิดขึ้นได้โดยปราศจากเหตุ
- 9.) หาก สิ่งที่เป็นเหตุ ซึ่งได้ดับไปแล้ว
ได้แปรเปลี่ยนเป็นผลอย่างสมบูรณ์
เช่นนั้น เหตุที่เกิดขึ้นก่อนหน้า
ย่อมจะเกิดขึ้นอีกอย่างน่าหัวเราะ
- 10.) แล้ว เหตุที่ดับหรือสลายไปแล้ว จะทำให้ผลเกิดขึ้นได้อย่างไร ?
แล้ว เหตุที่เกี่ยวข้องกับผลที่ยังคงอยู่
จะทำให้ผลนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

- 11.) ยิ่งไปกว่านั้น หากผลมิได้เกี่ยวพันกับเหตุของมัน แล้วมันจะสามารถถูกทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร ?
เหตุทำให้เกิดผลได้ ไม่ใช่ด้วยการเห็นมัน หรือ ไม่เห็นมัน
- 12.) มันย่อมไม่มีการสัมผัสกันและกัน ของผลในอดีต กับ เหตุที่ยังไม่ได้เกิดขึ้น หรือ เหตุที่เกิดขึ้นแล้ว ในอดีต
- 13.) มันย่อมไม่มีการสัมผัสกันและกัน ของผลที่เกิดขึ้น กับ เหตุที่ไม่ได้เกิดขึ้น หรือ เหตุที่เกิดขึ้นแล้ว ในอดีต
- 14.) มันย่อมไม่มีการสัมผัสกันและกัน ของผลที่มีได้เกิดขึ้น กับ เหตุที่เกิดขึ้น, เหตุที่ไม่ได้เกิดขึ้น หรือ เหตุในอดีต
- 15.) โดยปราศจากการสัมผัสกัน แล้วเหตุจะสร้างผลได้อย่างไร ?
แม้ว่าในที่ที่มันมีการสัมผัสกัน เหตุจะสร้างผลได้อย่างไร ?
- 16.) หากเหตุอยู่นั้นว่างจากผล แล้วมันสร้างผลได้อย่างไร?
หากว่า เหตุมิได้ว่างจากผล แล้วมันสร้างผลได้อย่างไร?
- 17.) ผลที่ไม่ว่าง มิได้เกิดขึ้น

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

สิ่งที่ไม่ว่าง ย่อมจะไม่ดับ

สิ่งทีว่างนี้ย่อมจะคือ สิ่งที่ไม่ดับ และ สิ่งที่ไม่เกิด

18.) แล้วสิ่งทีว่าง สามารถเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

แล้วสิ่งทีว่าง สามารถดับลงได้อย่างไร ?

สิ่งทีว่างย่อมจะเป็นสิ่งทีไม่ดับ และ สิ่งทีไม่เกิด

19.) ความเหมือนกันของเหตุและผลนั้น เป็นสิ่งทียอมรับไม่ได้

ความแตกต่างกันของเหตุและผล ก็ยอมเป็นสิ่งทียอมรับไม่ได้

20.) หาก เหตุและผล นั้นเหมือนกันทุกอย่าง?

ผู้สร้างและสิ่งทีถูกสร้าง ย่อมจะเหมือนกันด้วย

และหาก เหตุและผล นั้น แตกต่าง

สิ่งทีเป็นเหตุ และ สิ่งทีไม่ใช่เหตุ ก็ยอมจะเหมือนกัน

21.) หากผลเป็นสิ่งทีมีอยู่อย่างถาวร

เช่นนั้น เหตุจะทำให้เกิดสิ่งใดเล่า ?

หากผลเป็นสิ่งทีไม่มีอยู่อย่างแท้จริง

เช่นนั้น เหตุจะทำให้เกิดสิ่งใดเล่า ?

22.) หากบางสิ่งมิได้ทำให้ผลเกิด

มันก็ย่อมไม่สมเหตุสมผลที่จะกำหนดสิ่งที่เป็นเหตุ

และหาก มันไม่สมเหตุสมผลที่จะกำหนดสิ่งที่เป็นเหตุ

เช่นนั้นแล้ว ผลนั้นจะเป็นผลของอะไร ?

23.) หากการถึงพร้อมกันของเหตุและปัจจัย

มิได้ทำให้แม้ตัวมันเองเกิดขึ้น

แล้วมันจะทำให้ผลเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

24.) ดังนั้น มันจึงมิได้มีผลใดๆ

รวมถึง มิได้ถูกสร้างขึ้นโดยการถึงพร้อมกัน,

หรือ โดยบางสิ่งที่มีใช้การถึงพร้อมกัน

หากมันไม่ได้มีผล,

แล้วมันจะมีการถึงพร้อมกันของเหตุปัจจัยที่ตรงไหน ?

-----

21. Examination of Becoming and Destruction

พิจารณาเรื่อง การก่อเกิดขึ้น และการเสื่อมสลายไป

- 1.) การเสื่อมสลายไปจะไม่มี หากไม่มีการก่อเกิดขึ้น
และมันย่อมไม่ปรากฏขึ้นพร้อมกัน
การก่อเกิดก็จะมี หากไม่มีการเสื่อมสลายไป
และมันก็ย่อมไม่เกิดขึ้นพร้อมๆกันด้วย

- 2.) มันจะสามารถมีการเสื่อมสลายไป-
โดยไม่มีการก่อเกิดขึ้นได้อย่างไร ?
หากมันมี มันก็ย่อมจะมีการตายที่ปราศจากการเกิด
แต่ เราจะไม่พบการเสื่อมสลาย
ที่ปราศจากการก่อเกิดขึ้นมาก่อนได้เลย

- 3.) การเสื่อมสลาย จะปรากฏขึ้นพร้อมๆกับการก่อเกิดได้อย่างไร ?
การตาย นั้น ไม่อาจเกิดขึ้นพร้อมการเกิดได้

- 4.) มันจะสามารถมีการก่อเกิดขึ้น

โดยปราศจากการเสื่อมสลายได้อย่างไร ?

เพราะสรรพสิ่งมิเคยปราศจากความไม่เที่ยงแท้ผันแปร

5.) การก่อเกิดขึ้น จะมีพร้อมกับการเสื่อมสลายได้อย่างไร ?

การเกิดมิเคยปรากฏพร้อมกับการตาย

6.) สิ่งที่ไม่สามารถกำหนดว่า มีอยู่อย่างแท้จริง,

ทั้งพร้อม หรือ ไม่พร้อม ต่อกันและกัน,

จะมีอยู่ได้อย่างไร ?

7.) มันไม่มีการก่อเกิดขึ้น ของสิ่งที่ถูกทำให้หมดไปแล้ว

รวมทั้ง มันย่อมไม่มีการก่อเกิดขึ้น-

ของสิ่งที่มีได้ถูกทำให้หมดไป

มันย่อมไม่มีการเสื่อมสลาย ของสิ่งที่ถูกทำให้หมดไปแล้ว

รวมทั้ง มันย่อมไม่มีการเสื่อมสลาย -

ของสิ่งที่มีได้ถูกทำให้หมดไป

8.) เมื่อปราศจากความมีอยู่ของสรรพสิ่ง

มันย่อมไม่มีทั้ง การก่อเกิดขึ้น และ การเสื่อมสลาย

เมื่อปราศจาก การก่อเกิดขึ้น และ การเสื่อมสลาย

มันย่อมไม่มีการมีอยู่จริงของสรรพสิ่ง

9.) มันย่อมเป็นไปไม่ได้ที่ สิ่งที่ว่างจากตัวตน

จะก่อเกิดขึ้น หรือ ถูกทำลายลง

รวมทั้ง มันก็ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่ สิ่งที่ไม่ว่างจากตัวตน

จะก่อเกิดขึ้น หรือ ถูกทำลายลง

10.) มันย่อมเป็นไปไม่ได้ ที่

การเสื่อมสลาย และ การก่อเกิด จะเป็นสิ่งเดียวกัน

และ มันย่อมเป็นไปไม่ได้ ที่

การก่อเกิดขึ้น และ การเสื่อมสลาย จะแตกต่างกัน

11.) หากเธอคิดว่า เธอเห็นทั้งการก่อเกิดขึ้น และ การเสื่อมสลาย

เช่นนั้น เธอก็เห็น การก่อเกิดขึ้น และ การเสื่อมสลาย

ด้วย ความหลง

12.) สิ่งหนึ่ง ย่อมมิได้เกิดมาจาก สิ่งหนึ่ง

สิ่งหนึ่ง ย่อมมิได้เกิดมาจาก ไม่ใช่สิ่งหนึ่ง

ไม่ใช่สิ่งหนึ่ง ย่อมมิได้เกิดมาจาก ไม่ใช่สิ่งหนึ่ง

ไม่ใช่สิ่งหนึ่ง ย่อมมิได้เกิดมาจาก สิ่งหนึ่ง

- 13.) สรรพสิ่ง มิได้เกิดขึ้นมาจากตัวมันเอง
รวมทั้งมิได้เกิดขึ้นมาจากสิ่งอื่น
เนื่องเพราะ มันมิได้เกิดขึ้น ทั้งจากตัวเอง และจากสิ่งอื่น,
แล้วมันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ?
- 14.) หากบุคคลยอมรับความมีอยู่ของสรรพสิ่ง,
สัตตทิวฐิ และ อุกเขตทิวฐิ ย่อมตามมา
เนื่องเพราะ สิ่งนั้นย่อมเป็นทั้ง เทียงและไม่เทียง
- 15.) แม้หาก บุคคลยอมรับความมีอยู่ของสรรพสิ่งโดยที่
สัตตทิวฐิ และ อุกเขตทิวฐิ ไม่ตามมา
สังสารวัฏ ก็คือ การต่อเนื่องของ
การก่อเกิด และ การเสื่อมสลาย ของเหตุและปัจจัย
- 16.) หาก สังสารวัฏคือ การต่อเนื่องของ
การก่อเกิด และ การเสื่อมสลาย ของเหตุและปัจจัย
เนื่องเพราะสิ่งที่ถูกทำลาย ไม่กลับมาเกิดขึ้นอีก
เหตุก็จะดับสูญไป อย่างน่าหวัระ
- 17.) หากสรรพสิ่ง ดำรงอยู่ได้โดยตัวของมันเอง

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

เช่นนั้น ความไม่มีอยู่จริง ย่อมไร้สาระ
ในนิพพาน, เพราะมันเป็นความสงบสันติอย่างแท้จริง,
ความต่อเนื่องของสังสารวัฏ ได้ดับสิ้นลง

18.) หากชั่วขณะสุดท้ายดับลง
ชั่วขณะแรกของชีวิต ก็ไม่มีความหมาย
หากชั่วขณะสุดท้ายไม่ดับลง
ชั่วขณะแรกของชีวิต ก็ไม่มีความหมายเช่นกัน

19.) หากชั่วขณะสุดท้ายกำลังดับลง
และ ขณะก่อนหน้านั้นได้เกิดขึ้น
เช่นนั้น ขณะที่ดับลงนั้น ก็เป็นอันหนึ่ง
และ ขณะที่เกิดขึ้นนั้น เป็นอีกอันหนึ่ง

20.) มันไร้สาระที่
อันหนึ่งที่เกิดขึ้น จะเป็นอันเดียวกันกับ อันหนึ่งดับลง
ใครก็ตามที่ตายลงด้วยความยึดติดในขันธ
ก็ย่อมเกิดขึ้นโดยยึดติดในขันธอีก

21.) เนื่องเพราะ การสืบเนื่องของชีวิตในสังสารวัฏ-

21. พิจารณาเรื่อง การก่อเกิดขึ้น และการเสื่อมสลายไป

ในช่วงเวลาทั้งสามนั้น เป็นเรื่องไร้สาระ

แล้วสิ่งที่มีได้มีอยู่ในช่วงเวลาทั้งสาม

จะเป็นการสืบเนื่องของชีวิตในสังสารวัฏ ได้อย่างไร ?

-----

22. Examination of Tathagata

พิจารณาเรื่อง พระตถาคต

- 1.) ท่านไม่ใช่ทั้ง ชันฐ์, หรือ แยกต่างจากชันฐ์,
ชันฐ์มิได้อยู่ในท่าน, รวมทั้ง ท่าน ก็มิได้อยู่ในชันฐ์
ความเป็น พระตถาคตมิได้ครอบครองอยู่ในชันฐ์.
แล้วอะไร คือ ความเป็นพระตถาคต
- 2.) หากพระพุทธร่องค์ทรงขึ้นอยู่กับชันฐ์,
ซึ่งมิได้มีอยู่โดยมีธรรมชาติแท้ของตัวเอง,
แล้ว บางสิ่งที่มีได้มีอยู่โดยธรรมชาติแท้ของตัวเอง
จะมีอยู่โดยธรรมชาติของสิ่งอื่นได้อย่างไร ?
- 3.) อะไรก็ตามที่ขึ้นอยู่กับธรรมชาติของสิ่งอื่น,
ความเป็นตัวของมันย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้
แล้วสิ่งที่ปราศจากความเป็นตัวเอง
จะเป็นตถาคตได้อย่างไร ?
- 4.) หากมันไม่มีธรรมชาติอันเป็นแก่นแท้ของตัวเอง

แล้วมันจะสามารถเป็นธรรมชาติของความเป็นสิ่งอื่นได้
อย่างไร ?

นอกเหนือไปจากการมี ธรรมชาติของตัวเอง หรือ
ธรรมชาติของสิ่งอื่น
แล้วตถาคตจะเป็นอะไร ?

5.) หาก, โดยไม่ขึ้นอยู่กับขั้น
มันก็สามารถเป็นตถาคตได้ทั้งนั้น (มีตถาคตอยู่ก่อนขั้น)
ท่านก็ยอมขึ้นอยู่กับมันตอนนี้
ด้วยการขึ้นอยู่กับมัน ท่านก็ยอมมีอยู่โดยการอิงอาศัย

6.) เมื่อเป็นเช่นนั้น มันยอมไม่มีตถาคต ที่ไม่อิงอาศัยขั้น
หากท่านมิได้มีอยู่โดยปราศจากการอิงอาศัยขั้น
แล้วท่านจะถือเอามันไว้ได้อย่างไร ?

7.) เมื่อปราศจากสิ่งที่ถูกยึดถือ
มันยอมไม่มีการถือเอาไว้
เมื่อไม่มีการถือเอาไว้
แล้วจะสามารถเป็นตถาคตได้อย่างไร ?

8.) เมื่อมองในมุมทั้งห้า

สิ่งที่มีใช้ทั้ง เป็นหนึ่งเดียว หรือ แยกต่างกัน จะสามารถ
ถูกกำหนดหมายให้เป็นตถาคต ด้วยการถือเอาไว้ ได้อย่างไร ?

9.) อะไรก็ตามที่มันต้องมีการถือเอาไว้

มันย่อมไม่มีอยู่โดยธรรมชาติแท้ของตัวเอง
และเมื่อบางสิ่งไม่ได้มีอยู่โดยธรรมชาติแท้ของมัน
มันก็ไม่สามารถมีอยู่โดยธรรมชาติของสิ่งอื่นได้

10.) ดังนั้น สิ่งที่ถูกถือเอาไว้ และ ผู้ยึดถือ

ล้วนว่างจากตัวตน ในทุกแง่มุม
แล้วตถาคตอันว่างเปล่านี้
จะถูกกล่าวว่ามีอยู่จริง ทั้งที่ว่างเปล่าได้อย่างไร ?

11.) เรามิได้ยืนยัน “ความว่าง”, เรามิได้ยืนยัน “ความไม่ว่าง”

เรามิได้ยืนยัน ว่าทั้งสอง หรือ ไม่ใช่ทั้งสอง
ทั้งหมดนี้มันมีเพียงเพื่อจุดประสงค์ของสมมุติบัญญัติเท่านั้น

12.) สุดโต่งทั้งสี่ คือ เทียง,ไม่เทียง,ทั้งเทียงและไม่เทียง,

ไม่ใช่ทั้งเทียงและไม่เทียง จะสงบลงอย่างแท้จริงได้อย่างไร ?

สุดโต่งทั้งสี่ คือ มีขอบเขต,ไร้ขอบเขต,
ทั้งมีขอบเขตและไร้ขอบเขต, ไม่ทั้งมีขอบเขตและไร้ขอบเขต
จะสงบลงอย่างแท้จริงได้อย่างไร ?

13.) ผู้ที่ยึดมั่นว่าตถาคตมีอยู่จริง

ก็จะปรุงแต่ง ความไม่มีอยู่ ของท่านหลังจากปรินิพพาน

14.) เนื่องจาก โดยธรรมชาติที่แท้จริงของท่านนั้นว่างเปล่า
ทั้งความคิดว่า พระพุทธเจ้ามีอยู่ และ พระพุทธเจ้าไม่มีอยู่
หลังจากปรินิพพานแล้ว ล้วนเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้

15.) ผู้ที่คิดปรุงแต่งเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ว่าเป็น

ผู้ที่ไม่ดับสูญ, ผู้พ้นไปแล้วจากการปรุงแต่งทั้งหลาย

และเขาได้ถูกบดบังด้วยความคิดเหล่านั้น

ย่อมไม่สามารถที่จะมองเห็นตถาคตที่แท้จริงได้

16.) อะไรก็ตามที่เป็นธรรมชาติแท้ของตถาคต,

นั่นคือธรรมชาติแท้ของผู้ยังเวียนว่ายตายเกิด

ตถาคตมิได้มีธรรมชาติที่แท้จริง

ผู้เวียนว่ายตายเกิด ก็มีได้มีธรรมชาติที่แท้จริง

23. Examination of Errors

พิจารณาเรื่อง ความหลงผิด

{ ความหลงผิดพื้นฐาน 4 อย่าง คือ (1) ชนั้ห้มีตัวต่นที่แท้จรง, (2) มีคความสุขที่แท้จรงในส้งสารวัฏ, (3) กายเป็นของบรสุทธิ อันเป็นแหล่งแห่งคความสุขที่แท้, (4) มีตัวต่นอันถาวร(อถม้น)แยกต่งออกจกชนั้ห้ }

- 1.) โลก โกรธ หลง นั้นเกิดขึ้นจากความคิดปรุงแต่ง
กล่าวว่ ้หมตล้นเกิดขึ้นโดยขึ้นอยู่กั คความพอใจ,
คความไม่พอใจ และคความหลงผิด
- 2.) เนื่องเพราะ อะไรก็ตมที่เกดขึ้นโดยขึ้นอยู่กั คความพอใจ,
คความไม่พอใจ หรือ คความหลงผิด
มันยอมมิได้มีอยู่โดยธรรมชาติที่แท้จรง
ในคความจริงแท้แล้ว กิเลสมิใช่สิ่งที่มีอยู่จรง
- 3.) เราไม่สามารถยืนยันใน
คความมีอยู่ที่แท้จรง หรือ คความไม่มีอยู่ ของตัวต่น ได้
เมื่อปราศจากสิ่งนั้น แล้วเราจะยืนยันใน
คความมีอยู่ที่แท้จรง หรือ คความไม่มีอยู่ ของกิเลสได้้อย่างไร

- 4.) ผู้ที่มีกิเลสเป็นของตน จึงถูกกำหนดหมายว่า มีความดำรงอยู่
หากปราศจากใครที่จะเป็นเจ้าของกิเลส มันก็ไม่มีกิเลส ของผู้ใด
- 5.) ด้วยการพิจารณาในวิถีทางทั้งห้า
คล้ายกับบุคคลมองดูกายของตน
กิเลสมิได้มีอยู่จริงใน คนที่เป็นผู้ที่มีกิเลส
ความเป็นผู้มีกิเลส ก็มีได้มีอยู่ใน กิเลส
- 6.) ความพอใจ, ความไม่พอใจ และ ความหลงผิด
ล้วนมิได้มีอยู่ โดยธรรมชาติที่แท้จริง
แล้วอะไรเล่า ที่กิเลสจะขึ้นอยู่ด้วย
ความพอใจ, ความไม่พอใจ หรือว่า ความหลงผิด ?
- 7.) รูป, เสียง, กลิ่น, รส, สัมผัส และ ธรรมารมณ์
ทั้งหก ล้วนคิดว่าเป็นรากฐานของ ความโลภ โกรธ หลง
- 8.) รูป, เสียง, กลิ่น, รส, สัมผัส และ ธรรมารมณ์
ทั้งหก ล้วนเป็นดังเช่นพยับแดด หรือ ความฝัน
- 9.) ความพอใจ และ ความไม่พอใจ จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ในบุคคล ที่เป็นเพียงมายา และ เป็นดังเช่นภาพสะท้อน

10.) ความไม่พอใจนั้น ขึ้นอยู่กับความพอใจ
มันไม่สามารถมีอยู่ โดยไม่ขึ้นอยู่กับความพอใจ

11.) ความพอใจนั้น ขึ้นอยู่กับความไม่พอใจ
มันไม่สามารถมีอยู่ โดยไม่ขึ้นอยู่กับความไม่พอใจ
ดังนั้น ทั้งความพอใจและความไม่พอใจ
จึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถคงอยู่ได้โดยตัวมันเอง

12.) หากมันมิได้มีความพอใจ
แล้วมันจะมีความโลภได้อย่างไร ?
หากมันไม่มีความไม่พอใจ
แล้วมันจะมีความโกรธได้อย่างไร ?

13.) หากยึดในความเห็นว่า
“ ความไม่เที่ยงแท้ นั้นคือความเที่ยงแท้ ” เป็นความหลงผิด,
เนื่องเพราะว่า สิ่งที่ว่างเปล่านั้น ไม่ได้เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง,
แล้วการยึดติดนั้น จะเป็นข้อผิดพลาดได้อย่างไร ?

14.) หากยึดในความเห็นว่า

“ ความไม่เที่ยงแท้ นั่นคือความเที่ยงแท้ ” เป็นความหลงผิด,
แล้วทำไม การยึดในความเห็นว่า
“ สิ่งซึ่งว่างเปล่า นั้นไม่เที่ยงแท้ ” ไม่ใช่ความหลงผิด

15.) สิ่งที่ถูกยึดติด การยึดติด และ ตัวผู้ยึดติดและทั้งหมดที่ถูกยึด
เมื่อคุณค่าความหมายของมันทั้งหมด ได้ถูกทำให้น้อยลงๆ
มันจะตามมาด้วย มันไม่มีการยึดติด

16.) เมื่อมันไม่มีความยึดติด
ไม่เท่ากับ ความหลงผิด หรือ ความเห็นถูก
แล้วใครจะเป็นผู้มีความหลงผิดนั้น ?
ใครจะเป็นผู้ไม่มีความหลงผิด ?

17.) ความหลงผิดย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นได้อีก ในผู้ที่อยู่ในความหลง
ผิดอยู่แล้ว
ความหลงผิดย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ในผู้ที่มิได้อยู่ในความ
หลงผิด

18.) ผู้ที่กำลังหลงผิดอยู่ ย่อมไม่สามารถหลงผิด(บทที่ 2 -ปรากฏการณ์)
แล้วใครจะมีความหลงผิด ลองพิจารณาเรื่องนี้ด้วยตนเอง !

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

19.) หากความหลงผิดไม่ได้เกิดขึ้น

แล้วมันจะมีอยู่ได้อย่างไร ?

หากความหลงผิดไม่ได้เกิดขึ้น

แล้วใครจะหลงผิดได้ ?

20.) เนื่องจาก เพราะ สิ่งทั้งหลาย

ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากตัวมันเอง

หรือ เกิดจากสิ่งอื่น

หรือ เกิดจากสิ่งอื่น และตัวมันเองร่วมกัน

แล้วใครจะหลงผิดได้ ?

21.) หาก ตัวตน และ ความบริสุทธิ์

ความเที่ยงแท้ และ ความสุข มีอยู่จริง

ตัวตน และ ความบริสุทธิ์

ความเที่ยงแท้ และ ความสุข นั้นย่อมไม่ใช่สิ่งลวงหลอก

22.) หาก ตัวตน และ ความบริสุทธิ์

ความเที่ยงแท้ และ ความสุข มิได้มีอยู่จริง

ความไม่มีตัวตน และ ความไม่บริสุทธิ์

ความไม่เที่ยงแท้ และ ความทุกข์ ย่อมไม่มีอยู่

23.) เมื่อ ความหลงผิด ถูกขจัด

อวิชชาย่อมหมดไป

เมื่ออวิชชาหมดไป

สังขารทั้งหลาย ก็หมดไปเช่นกัน

24.) หากกิเลสของผู้ใด มีอยู่อย่างแท้จริง

แล้วมันจะดับลงได้อย่างไร ?

ใครจะสามารถ ทำให้สิ่งที่มีอยู่จริง หมดไปได้ ?

25.) หากกิเลสของผู้ใด มิได้มีอยู่อย่างแท้จริง

แล้วมันจะดับลงได้อย่างไร ?

ใครจะสามารถ ทำให้สิ่งที่ไม่มีอยู่จริง หมดไปได้ ?

-----

24. Examination of the Four Noble Truth

พิจารณาเรื่อง อริยสัจสี่

- 1.) หากทั้งหมด ล้วนว่างเปล่า
มันย่อมไม่มีทั้งการเกิด และ การดับ
และสำหรับเธอ มันย่อมตามมาว่า
อริยสัจสี่ก็มีได้มีอยู่
- 2.) หาก อริยสัจสี่มีได้มีอยู่
การเข้าใจ,การละวาง,การภาวนา และ การรู้แจ้ง
ก็ไม่ใช่สิ่งที่มีความหมาย
- 3.) หากสิ่งเหล่านี้มีได้มีอยู่
ผลทั้งสี่ก็ย่อมไม่มีอยู่ (โสตาบัน, สกิทาคา, อนาคา, อรหันต์)
เมื่อปราศจากผลทั้งสี่ มันย่อมไม่มีผู้รับผล
รวมทั้ง มันย่อมไม่มีผู้เข้าสู่มรรค
- 4.) หากเป็นเช่นนั้น, เมื่อปราศจากอริยบุคคลทั้งแปด

มันก็ยอมไม่มีพระสงฆ์

หากอริยสัจสี่มีได้มีอยู่

มันยอมไม่สามารถมีพระธรรมอันประเสริฐ

5.) หากมันมิได้มี พระธรรม และพระสงฆ์

แล้วจะสามารถมีพระพุทเจ้าได้อย่างไร ?

หากความว่างเปล่าถูกเข้าใจในทำนองนี้

ความมีอยู่ของพระรัตนตรัยก็ถูกทำลายลง

6.) ดังนั้น เธอก็เป็นผู้ทำลายความมีอยู่ของมรรคผล

พร้อมทั้งเรื่องโลกทั้งหลาย,

ทำลายพระสัทธรรม

และจารีตแบบแผนอันดีงามทางโลก

7.) เช่นนี้เรียกว่า เธอมิได้เข้าใจ เรื่องสุญญตาที่แท้จริง

หรือ จุดประสงค์ของสุญญตา,

หรือ ความหมายของสุญญตา

ซึ่งผลที่ตามมา เธอก็จะถูกทำร้ายโดยความหลงผิดอันนี้

8.) พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ นั้น

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

ตั้งอยู่บนความจริงสองด้าน คือ

ความจริงเกี่ยวกับเรื่องโลกๆ(สมมุติสัจจะ หรือ โลกีย์ธรรม)

และความจริงอันยิ่ง (ปรมาตถสัจจะ หรือ โลกุตตระธรรม)

9.) ผู้ที่ไม่เข้าใจ ความแตกต่างของสัจจะทั้งสอง

ย่อมไม่อาจเข้าใจ คำสอนอันลึกซึ้งของพระพุทธองค์

10.) หากปราศจากการอาศัย สมมุติสัจจะ

ย่อมไม่สามารถสอน ความหมายของปรมาตถสัจจะได้

หากปราศจาก ความเข้าใจเรื่อง ปรมาตถสัจจะ

ย่อมไม่สามารถถึงนิพพานได้

11.) ด้วยความเข้าใจผิดในเรื่องสุญญตา

ผู้ด้อยปัญญา ก็จะถูกทำลาย

เหมือนกับการจับงูผิดตำแหน่ง

เหมือนกับการคำสาปที่ใช้ผิดที่

12.) เมื่อทรงรู้ว่า ธรรมนี้เป็นสิ่งคู่มี

และยากสำหรับผู้เขลาจะเข้าใจได้

พระพุทธองค์จึงทรงท้อที่จะสอนพระธรรมนั้น

- 13.) เนื่องเพราะสิ่งอันไร้สาระที่เธออ้างถึง
มิได้เกี่ยวเนื่องอะไรกับสุญญตา
เหตุแห่งการไม่ยอมรับในเรื่องสุญญตาของเธอนั้น
มันคนละประเด็นกับของฉัน
- 14.) สำหรับผู้ที่เข้าใจเรื่องสุญญตา(ถูกต้อง)
ก็จะเข้าใจความจริงของทุกๆสิ่ง
สำหรับผู้ที่ไม่เข้าใจเรื่องสุญญตา
ก็จะไม่อาจเข้าใจความจริงของสิ่งใด
- 15.) เมื่อเธอยึดเหี้ยม ความหลงผิดทั้งหมดของเธอ ให้เรา
เธอก็เป็นเหมือนกับ ชายผู้ขี่ม้าอยู่ แต่หลงล้มม้านั้นไป
- 16.) หากเธอถือว่าทุกๆสิ่งมีอยู่โดยธรรมชาติแท้ของมันเอง
เช่นนั้น เธอก็จะหลงเข้าใจว่า
ทุกๆสิ่งมีอยู่โดยปราศจากเหตุและปัจจัย
- 17.) เหตุ และผล;
และ ผู้กระทำ, เครื่องมือ และ การกระทำ
และ การเกิด และการดับ
และ ผลวิบาก ต่างก็จะค่อยๆถูกทำลายไป

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

18.) สิ่งที่เกิดขึ้นโดยอิงอาศัยเหตุปัจจัยประกอบกัน

สิ่งนั้น ว่างเปล่าจากตัวตน

สิ่งที่ บัญญัติขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัยประกอบ

โดยตัวมันเองแล้ว คือ ทางสายกลาง

19.) มันมิได้มีสิ่งใดเลย

ที่เกิดขึ้นโดยไม่อิงอาศัยเหตุปัจจัยประกอบกัน

ดังนั้น มันจึงไม่ได้มีอะไรเลย ที่ไม่ว่างจากตัวตน

20.) หากทั้งหมดนี้ มิได้ว่าง เหมือนที่เธอคิด

เช่นนั้น มันก็จะไม่มีการเกิด และการดับ

มันก็ย่อมตามมาว่า อริยสัจทั้งสี่ ก็จะไม่มี

21.) หากมันไม่ได้เกิดขึ้นโดยเหตุและปัจจัย

แล้วมันมีความทุกข์ได้อย่างไร ?

ความทุกข์นั้น ถูกสอนว่า ไม่เที่ยงแท้,

และไม่สามารถมีอยู่ได้โดยธรรมชาติของมันเอง

22.) หากบางสิ่งมีอยู่ โดยธรรมชาติของมันเอง (มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง)

แล้วมันจะสามารถเกิดได้หรือ ?

สำหรับผู้ที่ปฏิเสธ สุนฺญตา

มันย่อมกลายเป็นว่า ไม่มีแหล่งกำเนิดแห่งความทุกข์

23.) หากความทุกข์มีอยู่โดยธรรมชาติแท้ของมันเอง

ความดับไปของมันย่อมไม่มี

ดังนั้น หากใครเชื่อว่ามันมีอยู่ได้โดยธรรมชาติแท้ของมันเอง

ผู้นั้น ก็ปฏิเสธ ความดับ

24.) หาก มรรค มีธรรมชาติแท้ของมันเอง

การปฏิบัติ ก็เป็นสิ่งที่เหลวไหล

หาก มรรคนี้ คือสิ่งที่ต้องปฏิบัติให้มาก เจริญให้มาก

มันก็ย่อมไม่สามารถมีธรรมชาติที่แท้จริงอย่างที่เธอคิดได้

25.) หาก ความทุกข์, เหตุแห่งทุกข์ และการดับของมัน

ล้วนมิใช่สิ่งที่มีอยู่

แล้วมันจะมีมรรคอะไร ที่จะใช้ดับทุกข์ ?

26.) หากมันไม่อาจถูกเข้าใจได้

เนื่องเพราะ มันมีตัวตนที่แท้จริงของมันอยู่แล้ว

แล้วมันถูกเข้าใจได้อย่างไร ?

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

แล้ว ตัวตนอันแท้จริงนั้น จะไม่คงอยู่กระนั้นหรือ ?

27) เช่นเดียวกับ การเข้าใจอย่างสมบูรณ์,
การกระทำต่างๆในการละวาง, การรู้แจ้ง
การภาวนา, และผลทั้งสี่
ทั้งหมดย่อมไร้ความหมาย

28.) สำหรับผู้ที่เชื่อในตัวตนอันแท้จริง
แล้วมันจะเป็นไปได้อย่างไรที่จะบรรลุถึง ผลอันเป็นสิ่งที่
โดยธรรมชาติของมัน ไม่สามารถบรรลุถึงได้อยู่แล้ว ?

29.) เมื่อปราศจากผล มันย่อมไม่มีผู้รับผล หรือ ผู้ปฏิบัติ
หากอริยะบุคคลทั้งแปด และบุุคชน มิได้มีอยู่
มันย่อมไม่มีพระสงฆ์

30.) หากอริยสัจ มิได้มีอยู่
พระสังฆธรรมอันประเสริฐ ก็ย่อมจะไม่มี
หากมันไม่มีทั้ง พระธรรม และ พระสงฆ์
แล้วพระพุทธเจ้า จะมีได้อย่างไร ?

- 31.) สำหรับเธอ มันก็จะเป็น(อย่างไร้สาระ) ว่า
ความเป็นพระพุทธเจ้า มิได้ขึ้นอยู่กับการตรัสรู้
สำหรับเธอ มันก็จะเป็น(อย่างไร้สาระ) ว่า
การตรัสรู้นั้นมิโดยมิได้ขึ้นอยู่กับพระพุทธเจ้า
- 32.) สำหรับเธอ ผู้ที่มีธรรมชาติอันแท้จริงที่ไม่สามารถรู้แจ้งได้
ย่อมไม่สามารถบรรลุหลุดพ้นได้
แม้ว่าจะเพียรพยายามปฏิบัติไปบนทาง อยากรู้ก็ตาม
- 33.) ย่อมไม่มีใครที่จะบำเพ็ญกุศล หรือ ทำอกุศลได้
หากทั้งหมดนี้ ล้วนไม่ว่างจากตัวตน
แล้ว บุคคลจะทำอะไรได้ ?
อะไรจะเป็นสิ่งที่ ผู้ที่มีตัวตนที่แท้จริงแล้ว จะสามารถทำได้เล่า ?
- 34.) สำหรับเธอ
แม้ว่าจะปราศจากเหตุอันเป็น กุศล หรือ อกุศล มันก็มีผลได้
เนื่องเพราะเธอเอง
มันย่อมไม่มีผลใดๆเกิดขึ้น จากเหตุอันเป็น กุศล หรือ อกุศล
- 35.) หากสำหรับเธอ ผลเกิดขึ้นจากเหตุอันเป็นกุศล หรือ อกุศลได้

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

แล้ว ในเมื่อมันเกิดจากเหตุอันเป็นกุศล หรือ อกุศลได้
ผลนั้นมันจะไม่ใช่สิ่งที่ว่างจากตัวตนได้อย่างไร ?

36.) ผู้ที่ปฏิเสธเรื่องสูญญตา

ซึ่งคือ การเกิดขึ้นโดยอิงอาศัยเหตุปัจจัยประกอบกัน
ย่อม กำลังทำลายจารีตแบบแผนอันดีงามของโลก

37.) การปฏิเสธความว่าง คือ การยืนยันว่า

การกระทำ เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

ดังนั้น มันก็ย่อมสามารถมี การกระทำ

ที่ปราศจากการลงแรงกระทำ

และนั่น มันก็ย่อมมี ผู้กระทำ โดยมีต้องมีการกระทำสิ่งใด

38.) หากมันมีตัวตนที่แท้จริง

สรรพสัตว์ทั้งหลาย ย่อมไม่เกิด ไม่ตาย

และดำรงอยู่อย่างถาวร

มันย่อมว่างจากสถานะอันหลากหลายต่างๆ

39.) หากมัน ไม่ว่างจากตัวตน มันย่อม

ไม่มี การบรรลุผลใน สิ่งที่ยังไม่บรรลุถึง

ไม่มี การกระทำให้พ้นทุกข์ได้

ไม่มี การละกิเลสใดๆ

40.) ใครก็ตามที่เข้าใจแจ้งชัดใน

การเกิดขึ้นโดยอิงอาศัยเหตุปัจจัยประกอบกัน(สุญญตา)

ย่อมมองเห็นความทุกข์, เหตุแห่งทุกข์,

ภาวะแห่งการดับทุกข์

รวมถึง หนทางไปสู่ความดับทุกข์ ได้อย่างชัดเจน

-----

25. Examination of Nirvana

พิจารณาเรื่อง นิพพาน

- 1.) หากมันล้วนว่างเปล่าจากตัวตน
ดังนั้น มันจึงไม่มีทั้งการเกิดขึ้น และ ดับไป
แล้ว บุคคลจะลู่ถึงนิพพานได้ ด้วยการละวางสิ่งใด ?

- 2.) หากมันไม่ว่างเปล่าจากตัวตน
ดังนั้น มันจึงไม่มีทั้งการเกิดขึ้น และ ดับไป
แล้ว บุคคลจะลู่ถึงนิพพานได้ ด้วยการละวางสิ่งใด ?

- 3.) มิใช่ต้องละวาง, มิใช่ต้องบรรลู่ถึง
มิใช่การทำลายล้าง, มิได้เพียงแต่ถาวร
มิได้มีกำเกิดขึ้น หรือ ดับไป
นิพพานนั้นถูกอธิบายไว้เช่นนั้น

- 4.) นิพพานนั้นมิได้มี การดำรงอยู่(ตัวตนถาวร)
เพราะหากเป็นเช่นนั้น
มันย่อมจะมีลักษณะของการแก่ และตาย

เพราะไม่มีสิ่งใดที่มีอยู่โดยไม่แก่ ไม่ตาย

5.) หากนิพพานเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่

นิพพานก็ย่อมจะต้องเป็นสิ่งปรุ่่งแต่่ง

เพราะ สิ่งไม่ได้ปรุ่่งแต่่งมิได้มีอยู่ ณ ที่ใดๆเลย

6.) หากนิพพานเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่

แล้วนิพพานจะเป็นอิสระ ไม่ขึ้นกับสิ่งใดได้อย่างไร ?

สิ่งที่เป็นอิสระ โดยไม่อิงอาศัยสิ่งใด มิได้มีอยู่ ณ ที่ใดๆเลย

7.) หากนิพพานไม่ได้ดำรงอยู่

แล้วมันจะมีความหมายได้อย่างไร สำหรับมันที่ไม่ได้ดำรงอยู่ ?

ณ ที่ที่นิพพานไม่ได้ดำรงอยู่

มันย่อมไม่สามารถเป็น สิ่งที่ไม่ได้ดำรงอยู่

8.) หากนิพพานไม่ได้ดำรงอยู่

แล้วนิพพานจะสามารถเป็นอิสระไม่ขึ้นกับสิ่งอื่นได้อย่างไร ?

อะไรก็ตามที่เป็นอิสระไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น

ย่อมไม่ได้ ไม่ดำรงอยู่

- 9.) สิ่งที่มา และไป ย่อมขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น และ เปลี่ยนแปลงได้
สิ่งที่ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น และ ไม่เปลี่ยนแปลง
ถูกสอนว่า คือ นิพพาน
- 10.) ครูได้พูดถึง การละวาง การเกิด และ การดับ
ดังนั้น มันจึงมีเหตุมีผลที่จะกล่าวว่า
นิพพานไม่ใช่ทั้ง ดำรงอยู่ หรือ ไม่ดำรงอยู่
- 11.) หากนิพพานเป็นทั้ง สิ่งที่ยังดำรงอยู่ และ สิ่งที่ไม่ดำรงอยู่
นั่นเป็นเรื่องไร้สาระ ที่จะเป็นสองสิ่งที่ขัดแย้ง พร้อมๆกัน
- 12.) หากนิพพานเป็นทั้ง สิ่งที่ยังดำรงอยู่ และ สิ่งที่ไม่ดำรงอยู่
นิพพานย่อมจะไม่เป็น อิสระไม่ขึ้นกับสิ่งใด
เพราะ มันย่อมขึ้นอยู่กับทั้งสองนี้
- 13.) นิพพานจะเป็นทั้ง สิ่งที่ยังดำรงอยู่ และ สิ่งที่ไม่ดำรงอยู่
ได้อย่างไร ?
นิพพานนั้น เป็นอสังขตธรรม
ทั้ง สิ่งที่ยังดำรงอยู่ และ สิ่งที่ไม่ดำรงอยู่ ล้วนเป็นสิ่งขารธรรม

14.) นิพพานจะเป็นทั้ง สิ่งที่ดีดำรงอยู่ และ สิ่งที่ไม่ดำรงอยู่
ได้อย่างไร ?

สองสิ่งนี้ ไม่สามารถมีอยู่ในที่เดียวกันได้

เชกเช่น แสงสว่าง กับ ความมืด

15.) บ้างกล่าวว่า นิพพานนั้น

ไม่ใช่ทั้ง สิ่งที่ดีดำรงอยู่ และ สิ่งที่ไม่ดำรงอยู่

หากมี สิ่งที่ดีดำรงอยู่ และ สิ่งที่ไม่ดำรงอยู่ ได้

นี้ก็ย่อมมีได้(แต่มันเป็นไปไม่ได้)

16.) หากนิพพานไม่ใช่ทั้ง สิ่งที่ดีดำรงอยู่ และสิ่งที่ไม่ดำรงอยู่

แล้ว โดยใครเล่าที่อธิบายว่า

“มันไม่ใช่ทั้ง สิ่งที่ดีดำรงอยู่ และสิ่งที่ไม่ดำรงอยู่” ?

17.) เมื่อเข้าสู่นิพพาน พระพุทธองค์มิได้กล่าวว่า

มัน เป็นสิ่งที่มีอยู่ หรือ เป็นสิ่งที่มีได้มีอยู่

รวมทั้งมิได้กล่าวว่า เป็นทั้งสอง หรือ ไม่เป็นทั้งสอง

18.) ยามเมื่อพระพุทธองค์ทรงมีพระชนม์อยู่

ท่านก็มิได้กล่าวว่า มันเป็นสิ่งที่มีอยู่ หรือ เป็นสิ่งที่มีได้มีอยู่

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

รวมทั้งมิได้กล่าวว่า เป็นทั้งสอง หรือ ไม่เป็นทั้งสอง

19.) มันไม่ได้มีความแตกต่างแม้เพียงน้อยนิด

ระหว่าง สังสารวัฏ และ นิพพาน

มันไม่ได้มีความแตกต่างแม้เพียงน้อยนิด

ระหว่าง นิพพาน และ สังสารวัฏ

20.) อะไรที่เป็นขอบเขตของนิพพาน

นั่นก็เป็นขอบเขตของสังสารวัฏ

มันมิได้มีความแตกต่างกันแม้แต่น้อย ระหว่างสองสิ่งนี้

หรือ แตกต่างกันเพียงสิ่งละเอียดอ่อนที่สุด

21.) ความเห็นต่างๆ เกี่ยวกับสถานะภาพหลังจาก

ท่านเสด็จปรินิพพาน ; อันเป็นสุดโต่งทั้งสิ้น ทั้งหลาย ฯลฯ

(ดำรงอยู่, ไม่ดำรงอยู่, ไซ้ทั้งคู่, ไม่ไซ้ทั้งคู่)

(มีขอบเขต, ไม่มีขอบเขต, ไซ้ทั้งคู่, ไม่ไซ้ทั้งคู่)

และความเห็นเกี่ยวกับ ความเที่ยงแท้ถาวร ฯลฯ

(เที่ยง, ไม่เที่ยง, ไซ้ทั้งคู่, ไม่ไซ้ทั้งคู่)

ล้วนตั้งอยู่บนรากฐานเรื่อง ขอบเขตที่มีอยู่ก่อน,

นิพพาน และ ขอบเขตอันหลัง,

22.) เนื่องเพราะ สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนว่างเปล่าจากตัวตน แล้ว

อะไรคือ มีขอบเขต หรือ ไร้ขอบเขต ?

อะไรคือ ทั้ง มีขอบเขต และ ไร้ขอบเขต ?

อะไรคือ ไม่ใช่ทั้ง มีขอบเขต และ ไร้ขอบเขต ?

23.) อะไรคือ เหมือนกัน ? และ อะไรคือ แตกต่างกัน ?

อะไรคือ เทียบเท่าถาวร ? และ อะไรคือ ไม่เที่ยง ?

อะไรคือ เป็นทั้ง เทียบเท่าถาวร และ ไม่เที่ยง ?

อะไรคือ ไม่ใช่ทั้งคู่ ?

24.) ความสงบแห่งสมมุติทั้งปวง และ ความสงบแห่งสังขาร

คือ ความสุขและสันติ

ไม่มีกรรมใดเลยที่แสดงโดยพระพุทธรองค์

ไม่ว่าเวลาใด, ณ ที่ใด หรือ แก่บุคคลใด

-----

26. Examination of The Twelve Links

พิจารณาเรื่อง กระแสปฏิจสมุปบาท

- 1.) กรรมสามชนิด ที่นำไปสู่การเกิดใหม่,
ซึ่งกระทำโดยผู้ที่มีเดบอดไปด้วยอวิชชา,
เป็นกรรมที่ผลักดันให้ผู้กระทำเวียนว่ายตายเกิด
- 2.) เมื่อมีกรรมเป็นปัจจัย,
จิตวิญญาณก็เข้าสู่การเวียนว่ายตายเกิด
เมื่อจิตวิญญาณเข้าสู่การเวียนว่ายตายเกิด
รูปนามก็เกิดขึ้น
- 3.) เมื่อรูปนามเกิดขึ้น ก็มีอายตนะทั้งหกเกิดขึ้น
เพราะอิงอาศัยอายตนะทั้งหก ผัสสะก็เกิดขึ้น
- 4.) นั่นเป็นเพียงการขึ้นอยู่กับ
ตา และ รูป และ การรับรู้ให้ความหมาย
ดังนั้น เพราะอาศัยตาและรูป จักขุวิญญาณก็เกิดขึ้น

5.) สิ่งซึ่งเกิดจากการถึงพร้อมของสิ่งสามสิ่ง คือ
ตา และ รูป และ จักขุวิญญาณ เรียกว่า ผัสสะ
จาก ผัสสะ เวทนาที่เกิดขึ้น

6.) สิ่งที่มีเวทนาเป็นปัจจัย คือ ตัณหา
ตัณหาเกิดขึ้นเพราะ เวทนา
เมื่อบุคคลมีตัณหา
วัตถุแห่งการยึดมั่นทั้งสิ้น ก็จะถูกยึดมั่น (รากะ, ทิฐิ, มานะ, อตตตา)

7.) เมื่อมีอุปาทานความยึดติด
ความมีอยู่ของตัวตนผู้ยึดติดก็มีขึ้น(ภพ)
หากเรามีได้ยึดติด, ก็จะเป็นอิสระ, ไม่ต้องเกิดมีขึ้น

8.) สิ่งที่มีขึ้นนี้คือ ชนฺธทั้งห้า
เมื่อมีขึ้น ก็จะมีบังเกิด การเกิด, แก่, ตาย
ความเศร้าโศกเสียใจ, ความทุกข์.....

9.) ความทุกข์และความวุ่นวายใจทั้งหลาย
ทั้งหมดนี้ล้วนเกิดขึ้นเป็นผลพวงจาก การเกิด
ดังนั้น สิ่งที่อยู่กำเนิดขึ้นมาเป็นชีวิต ก็เป็นเพียงก้อนทุกข์

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

10.) รากเหง้าของสังสารวัฏนั้นคือ กรรม

ดังนั้น ผู้ฉลาดจึงไม่ประกอบกรรม

ดังนั้น ผู้เขลาจึงเป็นผู้กระทำกรรม

ผู้ฉลาดไม่ประกอบกรรมเพราะเห็นตามความเป็นจริง

11.) เมื่ออวิชชาดับลง กรรมก็ไม่เกิดขึ้น

การดับไปของอวิชชา เกิดขึ้นได้จาก

การฝึกอบรมแก้ปัญหา ด้วยการภาวนาในเรื่องเหล่านี้

12.) ด้วยการดับไปของสิ่งนี้และสิ่งนั้น

สิ่งนี้และสิ่งนั้น ก็ไม่ปรากฏขึ้น

สิ่งที่เป็นเพียงก่อนทุกข์ก็จะดับไปอย่างสมบูรณ์

-----

27. Examination of Views

พิจารณาเรื่อง ความเห็น

- 1.) ความเห็นที่ว่า “ ในอดีตฉันเป็นนั่นเป็นนี่ ” หรือ
“ ไม่ได้เป็นนั่นเป็นนี่ ”
และความเห็นที่ว่าโลกนี้เที่ยงแท้ถาวร, ฯลฯ..
ความเห็นเหล่านี้ ล้วนขึ้นอยู่กับ ขอบเขตเบื้องก่อน (Prior Limit)
- 2.) ความเห็นที่ว่า “ ในอนาคตฉันจะเป็นอย่างนั้น ” หรือ
“ ฉันจะไม่ใช่อย่างนั้น ”
และ ความเห็นที่ว่า โลกมีขอบเขต, ฯลฯ..
ความเห็นเหล่านี้ ล้วนขึ้นอยู่กับ ขอบเขตเบื้องหน้า (Posterior Limit)
- 3.) การบอกว่า “ ฉันมีอยู่ในอดีต ” เป็นสิ่งที่ไร้สาระ
สิ่งที่มีอยู่ในอดีตนั้น ย่อมมิใช่สิ่งเดียวกับ สิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
- 4.) หากเธอคิดว่า ตอนนั้นเป็นตัวตนของเธอ
เช่นนั้น ผู้ที่ยึดมั่นอยู่ตอนนี้ ย่อมจะแตกต่างออกไป
นอกเหนือจาก ผู้ที่ยึดมั่นแล้ว อะไรละคือตัวตนของเธอ ?

- 5.) เมื่อแสดงให้เห็นแล้วว่า
มันไม่มีตัวตนที่นอกไปจาก(ขันธ)ที่ถูกยึดมั่น,
หาก(ขันธ)ที่ถูกยึดมั่นนั้นคือตัวตน,
ตัวตนที่แท้จริงของเธอก็ค่อมจะไม่มี
- 6.) (ขันธ)ที่ถูกยึดมั่นก็ไม่ใช้ตัวตน มันเกิดขึ้นและดับไป
แล้วสิ่งที่ถูกยึดมั่นนั้น จะเป็นผู้ยึดมั่นได้อย่างไร ?
- 7.) มันเป็นเรื่องที่ไร้สาระที่จะกล่าวว่า
ตัวตนจะแยกต่างหากจาก (ขันธ)ที่ถูกยึดมั่น
หากมันแยกต่างหาก เช่นนั้น เมื่อปราศจาก(ขันธ)ที่ถูกยึด
ม่นย่อมจะพบตัวตนอยู่ต่างหากได้, แต่มันก็หาไม่มี
- 8.) ดังนั้น (ขันธ)ที่ถูกยึดมั่น
จึงไม่ใช่ทั้ง แยกต่างหาก หรือ เป็นอันเดียวกัน กับ ผู้ยึดมั่น
มันไม่มีตัวตน โดยปราศจากการยึดมั่น
แต่ก็ไม่ได้ยืนยันว่า มันไม่มีอยู่
- 9.) การพูดว่า “ในอดีต ฉันมิได้มีอยู่ ” นั้นไม่สมเหตุผล
เพราะ บุคคลผู้นี้ มิได้แยกต่างหาก

ใครก็ตาม(ที่เป็นเขา)ที่เคยมีชีวิตอยู่ในอดีตชาติ

10.) หากผู้นี้แตกต่าง(จากผู้ที่เขาเคยเป็นในอดีตชาติ),
เช่นนั้น เขาก็ย่อมดำรงอยู่ได้

แม้ว่าจะไม่มีผู้ที่เป็นเขา(ในอดีตชาตินั้น)

และหากเป็นเช่นนั้น

เขาในปัจจุบันชาติ ก็ย่อมสามารถเกิดได้

แม้ว่าเขาในอดีตชาติยังมีได้ตายไป

11.) ผลที่ย่อมจะตามมา ก็คือ

ความสืบเนื่องของตัวตนในอดีตถูกตัดขาด

และ กรรมก็จะหมดสิ้นไป ;

กรรมที่สะสมมาในคนๆหนึ่ง ก็จะมีอีกคนหนึ่งมารับผล

สิ่งเหล่านี้ และ เรื่องไร้สาระอื่นๆ ก็ย่อมจะตามมา

12.) ไม่มีสิ่งใดที่จะบังเกิดมีขึ้น จากสิ่งที่ไม่มี

ซึ่งผลพวงอันไร้สาระก็ย่อมตามมา ;

ตัวตนก็จะถูกสร้างขึ้นได้,หรือ เกิดขึ้นใหม่

โดยปราศจากเหตุ

13.) ดังนั้นความเห็นที่ว่า “ ฉันทมีอยู่, ฉันทไม่มีอยู่, ทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่,

ปัญญามูลฐานแห่งทางสายกลาง

“ไม่ทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่ ในอดีตนั้น ”

ล้วนเป็นเรื่องที่ไร้สาระ

14.) ที่กล่าวว่า “ฉันจะมีอยู่ในอนาคต ” หรือ

“ฉันจะไม่มีอยู่ในอนาคต ”

ความเห็นเช่นนั้น ก็พิจารณาเหมือนกับ

ความเห็นที่เกี่ยวกับอดีต

15.) หากเทพเจ้าเป็นมนุษย์(มนุษย์สามารถไปเกิดเป็นเทพบนสวรรค์ได้)

เช่นนั้น เทพก็ย่อมคงอยู่ถาวร

เทพเจ้าก็จะไร้การเกิด

เพราะ สิ่งที่มีอยู่อย่างถาวรย่อมไม่ต้องการเกิด

16.) หากมนุษย์นั้นแตกต่างจากเทพเจ้า(มนุษย์ไปเกิดเป็นเทพไม่ได้)

เช่นนั้น เทพก็ย่อมจะไม่เที่ยงแท้ถาวร (ไม่เป็นอมตะ)

หากมนุษย์และเทพเจ้านั้นแตกต่างกัน

ความสืบเนื่องของทั้งสองก็ย่อมเป็นไปไม่ได้

17.) หากส่วนหนึ่งเป็นมนุษย์อีกส่วนหนึ่งเป็นเทพ

เขาก็ย่อมเป็นทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง ซึ่งมันไร้สาระ

- 18.) หากมันเป็นไปได้ว่า เขาเป็นทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง
เช่นนั้น ก็อาจจะกล่าวได้ว่า เขาไม่ใช่ทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง
- 19.) หากใครก็ตาม มาจากที่ใดก็ตาม และสามารถไปยังที่ใดก็ได้
มันก็ย่อมตามมาว่า สังสารวัฏนั้นไร้จุดเริ่มต้น
ซึ่งมันก็มีได้เป็นเช่นนั้น
(หากชีวิตใดก็ตาม จะมาจากชีวิตรูปใดก็ได้ สามารถจะเวียนว่ายไปเกิด ยังชีวิตใดก็ได้ โดยอิสระ มันก็ย่อมมีการเวียนว่ายตายเกิดอันหาจุดเริ่มต้นไม่ได้)
- 20.) หากไม่มีสิ่งใดเที่ยงแท้ แล้ว อะไรจะเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง,
อะไรจะเป็นสิ่งที่ ทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง ?
ทั้งสองประเด็นนี้จึงถูกตัดออก
- 21.) หากโลกมีจุดสิ้นสุด แล้วมันจะมีโลกหน้าได้อย่างไร ?
หากโลกไม่มีจุดสิ้นสุด แล้วมันจะมีโลกหน้าได้อย่างไร ?
- 22.) เนื่องเพราะ ความสับสนเื่องของขันธ์ นั้น
คล้ายกับเปลวไฟของตะเกียงเนย
มันจึงเป็นว่า ทั้งที่ว่า “มันมีขอบเขตจำกัด”
และ “มันไร้ขอบเขตจำกัด” นั้น ล้วนไร้สาระ

23.) หาก(ขันธ์)ก่อนหน้าได้จบสิ้นลง,
และขันธ์นี้ ซึ่งขึ้นอยู่กับขันธ์นั้น ไม่เกิดขึ้น
เช่นนั้น โลกนี้ก็ต้องมีขอบเขตจำกัด

24.) หาก(ขันธ์)ก่อนหน้าไม่ได้จบสิ้นลง,
และขันธ์นี้ ซึ่งขึ้นอยู่กับขันธ์นั้น ไม่เกิดขึ้น
เช่นนั้น โลกนี้ก็ไร้ขอบเขตจำกัด

25.) หากส่วนหนึ่งมีขอบเขตจำกัด อีกส่วนหนึ่งไร้ขอบเขตจำกัด
เช่นนั้น โลกก็ย่อมเป็นทั้งมีขอบเขตจำกัด และ ไร้ขอบเขตจำกัด
ซึ่งมันเป็นเรื่องไร้สาระ

26.) แล้วบุคคลสามารถคิดได้อย่างไร ว่า
ผู้ยึดมั่นนั้น ส่วนหนึ่งดับไป และอีกส่วนยังไม่ดับ?
นั้นก็ไร้สาระเช่นกัน

27.) แล้วบุคคลสามารถคิดได้อย่างไร ว่า
(ขันธ์)ที่ถูกยึดมั่นนั้น ส่วนหนึ่งดับไป และอีกส่วนยังไม่ดับ?
นี้ก็ไร้สาระเช่นกัน

28.) หากมันสามารถเป็นได้ว่า

มันเป็นทั้ง มีขอบเขตจำกัด และไร้ขอบเขตจำกัด

เช่นนั้นบุคคลก็ย่อมจะเป็นได้ว่า

มันไม่เป็นทั้ง มีขอบเขตจำกัด หรือไร้ขอบเขตจำกัด

29.) เนื่องจาก สิ่งทั้งปวงนั้นว่างเปล่าจากตัวตน,

ความเห็นเรื่องความเที่ยง,ความไม่เที่ยง,ทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง,

ไม่ทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง,มีขอบเขต.....ฯลฯ

จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

และด้วยวิธีการอย่างไร, เกี่ยวเนื่องกับสิ่งใด,กับใคร

และ ทำไมทั้งหมดจะเกิดขึ้นได้แล้ว ?

30.) ข้าฯขอนอบน้อมแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ผู้ทรงพระมหากรุณา สั่งสอนพระสัทธรรมอันแท้จริงไว้

อันสามารถนำไปสู่ การละวางความเห็นทั้งปวงได้โดยสิ้นเชิง
